

CEZA MUHAKEMELERİ USUL HUKUKUNDA YENİ TEMAYÜLLER 1957 FRANSIZ CEZA MUHAKEMELERİ USULU KANUNU

Dr. Feyyaz GÖLCÜKLÜ
S. B. F. Ceza Hukuku Doçenti

1789 İhtilâlinden az bir zaman sonra hazırlanmış bulunan 1808 Fransız Ceza muhakemeleri usulü kanunu (Code d'Instruction criminelle) bir ihtilâl eseri olmasına rağmen esas sistemi bakımından otoriter temayüllü bir kanundur; Napoléon devrinin bütün özelliklerini taşımaktadır. Bu kanun, bir manada, İhtilâlin ferdiyetçi görüşünden hareketle ferdi toplum karşısına yerleştirmiş, ceza dâvasını da fert ile toplum arasında cereyan eden bir mücadele haline getirmişti. Fakat dâvada ağır basan taraf gene toplum, daha doğru bir deyişle toplum adına ceza kovuşturmasına girişmiş bulunan iddia makamı idi.

1808 kanunu, günümüzde dahi çoğu usul kanunlarına hakim genel prensipleri vazetmiş olması bakımından pek önemlidir. Ezcümle iddia ve müdafaa menfaatlerini uzlaştırma gayesiyle klâsik *itham ve tahkik sistemlerinin* meczedilmesi teşebbüsü; fert hak ve hürriyetlerini teminat altına almak maksadıyla *kovuşturma, tahkik ve yargı mercilerinin birbirinden ayrılması* esas bu kanundan çıkmış bulunmaktadır.

Söz konusu kanunun kurduğu sisteme göre ceza dâvası iki safhada, iki merhalede görülecektir: *Tahkikat ve Yargılama*. Tahkikat ta ikiye ayrılmıştır: *Hazırlık tahkikatı, ilk tahkikat*.

Bizatihi dâvanın dışında kalan hazırlık tahkikatı kamu dâvacısı yani kovuşturma organı Cumhuriyet savcısı tarafından yapılmaktadır; gayesi, kamu dâvasını açmağa yer olup olmadığını tespittir; tatbikatta kanunî sınırları aşmakta ve genel olarak adlî zabıta tarafından yürütülmektedir; kazaî mercilerin kontrolünden mahrumdur. Bu mahiyeti sebebiyle sonu gelmeyen tenkit ve şikâyetlere yol açmaktadır. İşlenmiş bulunan suçun muhtemel failinden ikrar koparmağa matuf polis metodları, maddî ve manevî işkence, uzun gece sorguları bu şikâyetlerin başta gelenlerinden-
dir.

İlk tahkikat sorgu yargıcına verilmiştir (Juge d'instruction). Gayesi delil toplamak ve sanığın mahkeme önüne gönderilmesi gerekip gerekmediği hususunda bir neticeye varmak, bir karar almaktır. Sanığın tev-kifi, muvakkaten salıverilmesi, şahitlerin dinlenmesi, bilirkişi tâyini ve

bunun gibi önemli bütün işlemleri yapmak, kazaî mahiyette kararlar almak yetkisi bu yargıca tanınmıştır. Fakat sorgu yargıcı aynı zamanda adlî zabıtaya da dahil bulunmaktadır. Geniş yetkilere sahiptir; re'sen hareket edebilmektedir.

Tahkik göreviyle yargıçlık görevlerinin uzlaşamaz olduğu, adlî zabıta vasfının yargıçlık vasfıyla kabili telif olmadığı sorgu yargıçlığı müessesesinin bugünkü statüsüne pek eskidenberi yöneltelen itirazlardandır. Üstelik Fransız adlî teşkilâtında sorgu yargıçlarının meratip silsilesinde savcılara nazaran madun durumda bulunmaları, savcılık makamının sorgu yargıçları üstünde bir kontrol yetkisine sahip olması yargıç bağımsızlığını ihlâl, binnetice fert hürriyetini tehlikeye düşürür bir hal olarak görülmüştür.

Hazırlık tahkikatı ve ilk tahkikat tahkik sistemi uyarınca gizli, gıyabî ve yazılıdır.

Son tahkikate gelince. Bu tahkikatta itham sistemi uygulanmaktadır. Yani yargılama açık, vicahî ve sözlüdür. Mahkeme kendisi önüne getirilip serbestçe münakaşa edilen delilleri tartmakta, edindiği samimi kanaata göre nihâî hükmünü vermektedir.

İlk tahkikatta «inquisitoire» sistemin benimsenmiş olması, bu tahkikat sırasında iddia ile müdafaanın eşit yetkilerden faydalanmaması, ceza muhakemeleri usul hukukunda ideal durum olarak kaydedilen iddia ve müdafaa eşitliğinin daima iddia makamı lehine bozulmuş bulunması liberal temayüllü müellifler tarafından tenkit edilegelmiştir. Bu tenkitler ve tatbikatta tespit edilen suistimaller neticesi yapılan ve taraflar arasında, nispî de olsa, bir dengenin teessüsüne matuf bulunan tadillerle (meselâ 1897, 1933, 1935 kanunlarıyla yapılan değişiklikler) mezkûr tahkikat kısmen vicahî hale getirilmiş; bu durum ise tahkikatta bazan pek faydalı olan sürprizi ortadan kaldırmıştır. Şöyleki müdafi ilk tahkikat süresince, yani suça ait deliller henüz toplanmadan, müşterisi sanık ile serbestçe temas edebilecek, sorgu ve yüzleştirmelerde bulunabilecek ve nihayet tahkikat dosyası her sorgudan evvel tetkikine açık tutulacaktır.

İlk tahkikatın bu şartlar altında cereyanı sorgu yargıcını tahkikatta aciz bir hale düşürmüştür. Bu yargıcın kanunen elinde tuttuğu yetkiler, tahkikat dosyasının müdafaa önüne serilmesi ve müdafiin sanık yanında sorgu yargıçlığı odasına ithali sonunda müessiriyetinden kaybetmiştir. Böylece ortaya çıkan tatbikatın mahzurlarını bertaraf etmek için beliren aksi cereyan, ilk tahkikatı gayri kâfi yetkilerle mücehhez sorgu yargıçlığından serbestçe çalışan polis merkezlerine intikal ettirmiştir. Gayri resmî polis tahkikatları bu suretle doğmuştur...

Özet olarak denebilir ki, aşağı yukarı bir buçuk asırdan beri yürürlükte bulunan ve birçok kara avrupası kanunlarına örnek teşkil etmiş olan 1808 usul kanunu, mütemadi bir oluş içinde, kâh ceza dâvasını müessir kılmak kâh fert hürriyetlerini teminat altına almak endişesinden, haklı olarak, kurtulamamıştır.

Ceza muhakemeleri usul hukukunda klâsik adıyla anılabilecek olan bu telâkki günümüzde de eski itibarını muhafaza etmektedir. Fakat hemen ilâve gerekir ki, mezkûr temayül, bugün, münakaşasız ve ittifakla kabul edilen bir esas olmaktan çıkmıştır. Şöyleki, maddî ceza hukukunda klâsik nazariyenin kısmen de olsa terki; insan bilimlerinde kaydedilen gelişmeler; islah, tedavi, önleme, toplumsal savunma mefhumlarının ceza hukukuna ithali pek tabii olarak usul hukukunda da tesirlerini göstermekte gecikmemiştir. Ceza dâvasının artık iddia ile müdafaa arasında cereyan eden bir mücadele, bir söz düellosu olmaktan çıkıp, bir kere suç işlemiş bulunan şahsın yeni suçlar işlemesini önlemeğe matuf bir araştırma, bir inceleme mahiyetini kazanması gerektiği ısrarla ve kuvvetle savunulmaktadır. Bu açıdan ele alındığı takdirde ceza dâvası sanığın da bizzat, müspet şekilde, katıldığı müşterek bir tetkik ameliyesi olacaktır. Keza bu dâvada «iddia» ve «müdafaa» mefhumlarının anlam ve muhteviyatı da tamamen değişecektir. Müdafaa'nın dâvadaki rolü her türlü imkânlara başvurarak sanığı ceza kovuşturmasından kurtarmak değil fakat onun gerçek şahsiyetini ortaya koyarak kendisi konusunda alınması gereken en isabetli tedbirin bulunmasına yardımcıdır. İddia makamı ise öçten kuvvet alan yumruğunu bir yardım eli haline getirmek zorundadır.¹

Bir yandan maruz kaldığı tenkitler ve ceza hukuku alanında kaydedilen gelişmeler, diğer yandan sayısız tadillerin sebep olduğu insicamsızlık ve ceza kovuşturmasındaki zaaf 1808 kanununun yeni baştan ele alınıp gözden geçirilmesini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Gerçekten Fransa'da bu gaye ile girişilen teşebbüslerin tarihi oldukça eskidir.

Bu alandaki ilk teşebbüse III. Cumhuriyetin ilk yıllarında rastlıyoruz. Filhakika 1877 yılında olaganüstü bir Komisyon kurulmuş ve bu Komisyona bir tadil tasarısı hazırlama vazifesi verilmişti. Komisyonca hazırlanan tasarı 1879 yılında Senatoya sunulmuş ve bazı değişikliklerle evvelâ Senato, sonra da Meb'uslar Meclisi tarafından kabul edilmişti. Fakat bu Meclisler tarafından kabul edilmiş bulunan metinlerin birbirin-

¹ J. GRAVEN, «Önleme ve toplumsal savunma bakımından rasyonel bir Ceza muh. usulüne Giriş», Siy. Bil. F. D., c. X, 1955, no. 3, s. 107 ve son. (Çeviren : F. Gölcüklü).

den farklı oluşu bunların telifi zaruretini ortaya çıkarmış ve bu iş de hiç bir zaman başarılamamıştır. Bununla beraber 1879 tasarısının önemli bazı hükümleri 1879 Béranger kanunu adıyla 1808 kanununa başka yoldan girmiş bulunmaktadır.

İkinci teşebbüs ise II. Cihan Harbinden hemen evvel yer almaktadır. Ceza ve ceza muhakemeleri usulü kanunlarının tadiline mütedair bir tasarı hazırlamak için Temyiz Mahkemesi savcısı B. Paul Matter'in başkanlığında kurulan Komisyonun kaleme aldığı ve 1938 yılında Meb'uslar Meclisine sevkedilen tasarı, aynı yılda insanlığın başına çöken harp felâketi yüzünden ele alınamadan metrûk olmuştur.

Harpten sonra Adâlet Bakanlığının 17 Kasım 1944 tarihli bir kararıyla (*Journal Officiel*, 24 Kasım 1944) kurulan Adli Reform Komisyonu ceza muhakemeleri usulü Bölümü de 1945 temmuz ayına kadar çalışarak bir ilk tasarı hazırlamış ve bu tasarı Komisyon Başkanı profesör H. Donnedieu de Vabres'in gerekçe mahiyetindeki bir raporuyla Bakanlığa sunulmuştur. Faaliyetine iki yıl ara veren Komisyon 1948 yılında tekrar çalışmaya başlamış ve vücutte getirilen son tasarı keza aynı mahiyette bir raporla Bakanlığa sunulup yayınlanmıştır.²

Biribirinin hemen aynı olan birinci ve ikinci raporda tasarı bir bütün olarak ele alınıp tahlil edilmekte, getirilen yenilikler gerekçe gösterilmek suretiyle izah olunmaktadır. Gösterdiği öneme binaen mezkûr raporları özet halinde buraya nakilde fayda görüyoruz :

«Komisyon, çalışmalarına 1934-1938 tasarısını esas olarak almıştır; bu tasarının plânını benimseyip ruhunu takip etmiştir.

«Kanunilik prensibinin rehberlik ettiği bu tasarı, deniliyor raporlarda, ilk tahkikatı tadil ve islâh ve fert hürriyetinin teminat altına alınması gayesini güden 1897, 1933, 1935 kanunlarından çıkan liberal gelişime uygundur. Fakat aynı zamanda kovuşturmayı takviye, dâvanın yürüyüşünü hızlandırma, uzun mehillerle kanun yollarına ve butlan sebeplerine verilen aşırı yerin sebep olduğu hileli muamelelere karşı harekete geçme endişesindedir de. Tasarı faydasız ve eskimiş bazı şaşaalı formülleri de kaldırmaktadır. Ceza kararnameci, infaz yargıcı gibi günümüz ceza politikasının enteresan yeniliklerini gerçekleştirerek sadeleştirme hareketini bilhassa benimsemek istemektedir.

«Dâva zamanaşımı, bugün de olduğu gibi, suçun işlendiği andan

² Bk. Birinci rapor : *Rev. sci. cri.*, 1946, no. 2 - 3, s. 315 ve son.; İkinci rapor ve son tasarı : aynı *Revue*, 1949, no. 2., s. 433 ve son., 438 ve son.; no. 3, s. 617 ve son.; no. 4, s. 796 ve son.

itibaren cereyana başlamaktadır. Fakat savcı suç ikaini haber almamışsa yahut her hangi bir sebeple bu suçu kovuşturamamışsa zaman aşımı durmaktadır (madd 6). Böylece irade dahilinde olmayan sebeplerle cezalandırma hakkının kullanılamamasından mütevellit mahzur önlenmektedir. Doktrinin genel arzusuna uygun olarak şahsî hak dâşası, zamanaşımı bakımından, kamu dâvasından ayrılmıştır (mad. 9). Bu hükiim de suçtan zarar gören şahsın meşru menfaatlarını himayeye matuftur.

«Tasarı, bugün ilk tahkikata hakim bulunan kovuşturma ve tahkik mercilerinin ayrılığı prensibini terketmektedir. Günümüzde araştırmaları sevk, sanığın tevkifi ve yakalanması, ilk tahkikat sonunda edinilen kanaata göre sanığı yargı mercii önüne göndermek gerekip gerekmediği hususunda karar alma yetkisi bağımsız ve geniş bir hareket serbestisine sahip sorgu yargıcına (Juge d'instruction) bırakılmıştır; kovuşturma ise kamu dâvacısı Cumhuriyet savcısı tarafından yapılmaktadır.

«Halbuki gerçek durumda, yani tatbikatta, ilk tahkikata Cumhuriyet savcısı hakimdir. Buna da sebep sorgu yargıcının ilk tahkikat esnasındaki faaliyetinin, adlî zabıta ile olan münasebetlerindeki kifayetsizlik ve tahkikatın gittikçe vicahî bir karakter kazanması sonunda, sınırlı bir hale gelmiş bulunmasıdır. Tatbikat ile nazariyat arasındaki bu ayrılık hem tahkikati zaafa uğratmakta hem de tarafların meşru menfaatlarını tehlikeye düşürmektedir. .

«Tasarı hali hazır durumun ortaya çıkardığı bu mahzuru rollerde bir nevi değişiklik yapmak suretiyle izaleye çalışmaktadır.

«Şöyleki, bundan böyle ilk tahkikat aynı zamanda kamu davacısı yani kovuşturma mercii olan Cumhuriyet savcısı tarafından yapılacaktır. Diğer bir deyimle kovuşturma ve tahkik (delil toplama) vazifeleri aynı şahıs elinde birleştirilmiştir. Sanığın sorgusu ve tevkifi de dahil olmak üzere bugün sorgu yargıcı tarafından yapılan bütün ilk tahkikat muameleleri bundan böyle Cumhuriyet savcısı tarafından yapılacaktır. Keza mevkufiyet müddeti, günümüzde de olduğu gibi (18 Kasım 1939 kanunu) prensip itibariyle gayri muayyendir.

«Buna mukabil Cumhuriyet savcısına tevdi edilmiş bulunan mezkûr tahkikat yeni ihdas edilen bir yargıcın kontroluna tabi tutulmuştur: ilk tahkikatta karar yargıcı (juge de l'instruction). Adlî iyerarşide Cumhuriyet savcısına nazaran üst hiç ona eşit bir yer işgal edecek olan hiç olmazsa bu yargıç, kendisine verilen kontrol vazifesini ilk tahkikata taraflar menfaatine müdahale etmek suretiyle yerine getirecektir. Savcının iddianamesi, şahsi dava dilekçesi bu yargıca verilecek ve ilk tahkikatın açılıp açılmayacağına mütedair karar bu yargıç tarafından alınacaktır. Meselâ

bilirkişilerin sayı ve seçimi, yeni ihdas edilen ve bilirkişi tetkiklerinde vicahilikten mütevellit mahzurları önlemek gayesiyle ortalama bir hal çaresi olarak kabul edilen teknik müşavirin tâyini ve vazifesi sınırlarının çizilmesi gibi işlerde zuhur edip kanunda tahdidi bir şekilde belirtilmiş bulunan münaazaalı meseleleri karara bağlamak de keza bu yeni yargıça aittir. Muvakkaten salıverme isteğine mütedair karar ile muhakemenin men'i yahut son tahkikatın açılması kararları da aynı yargıç tarafından verilecektir.

«Bu suretle kovuşturma ve ilk tahkikatın birbirinden ayrılması yerine daha normal bir ayırım olan tahkik görevleriyle yargıçlık görevlerinin tefriki esası ikame edilmektedir.

«Karar yargıcının adli zabıta faaliyetleri dışında tutulması, buna mukabil Cumhuriyet savcısının adli zabıta faaliyetlerinin idare ve kontrolünü eline alması suretiyle tahkikat takviye edilmiş olacaktır. Bu yenilik, sorgu yargıcının müdafaa karşısındaki zayıf durumunu ve bundan mütevellit mahzurları telâfi gayesini güden gayri resmî polis tahkikatı suistimallerini de otomatik olarak ortadan kaldıracaktır. Suçun muhtemel failini elinde tutan her adli zabıta memuru bu şahsı yirmi dört saatlik süre sona ermeden (mad. 17 ye ve 19) Cumhuriyet savcısı önüne sevk etmek zorundadır.

«1877 ve 1921 kanunlarından çıkan bütün teminatlar yeni tasarı tarafından da aynen muhafaza edilmektedir: ilk sorgunun mahiyet ve vasıfları, müdafinin sorgu ve yüzleştirmelerde hazır bulunması, kararların taraflara tebliği ve tahkikat dosyasının sanık müdafisine açık tutulması gibi.

«Cumhuriyet savcısının yetkileri, günümüz sorgu yargıcının yetkilerine konmuş bulunan sınırlarla mahduttur. Bununla beraber mevkuf sanığın müdafii ile serbestçe teması, ancak hüviyetin tespitine müteallik ilk sorguyu müteakip onbeş günlük bir süre içinde yapılacak olan ve davanın esasına müteallik bulunan ilk sorgudan sonra mümkündür.

«Karar yargıcının adli iyerarşide işgâl edeceği üst mevki, günümüz sorgu yargıcına tanınmak istenmeyen yetkilerin bu yargıca tevdiini mümkün kılmıştır. Karar yargıcı ilk tahkikat muamelelerinin hükümsüzlüğüne dair kesin kararlar alabilmektedir. Muhakemenin men'i kararından faydalanan sanık lehine şahsi davacıyı tazminata mahkûm edecek olan artık cünha mahkemesi (tribunal correctionnel) değil fakat söz konusu karar yargıcısıdır. Bu yargıç tarafından verilen kararlardan yalnız bazılarına, tarafların menfaatleriyle önemli surette ilgili bulunanlara, İtham Heyeti önünde itiraz edilebilmektedir.

«İtham Heyeti önünde takip edilecek muhakeme usulü bugünkü karakterini muhafaza etmektedir (mad. 154 ve son.) Bu Heyet tarafından alınan karar üzerine bizzat yapılan tamamlayıcı tahkikat, gerek şekil gerekse taraflara bahşedilen teminatlar itibariyle, ilk tahkikat hükümlerine, şartlarına tabi tutulmuştur; söz konusu tamamlayıcı tahkikat, icabı halinde, yalnız yeni sanıklara değil aynı zamanda o vakte kadar ilk tahkikatta bahis konusu edilmemiş yeni vakialara da teşmil edilebilir (mad. 158).

«Tasarının ikinci bölümünde yetki, duruşmaların tanzim ve idaresi ve ispata müteallik hükümler topluluğu bulunmaktadır. Böylece bugünkü usul kanununun muhtelif fasıllarına dağılmış ve mükerreren temas edilen klâsik çözüm şekilleri bir düzen içinde toplanmıştır. Bundan başka merci tâyini bakımından İtham Heyeti ile Temyiz Mahkemesinden herbirinin vazifeleri yeni bir tevzie tabi tutulmuş (mad. 181 - 183); hâdis meseleler üzerine verilen kararlar konusunda mutad aleniyet kaidesine bir istisna getirilmiş (mad. 199); sahteliğinin ispatına kadar hüküm ifade eden zabıt varakaları kategorisi lağvedilmiş (mad. 221) bulunmaktadır.

«Polis mahkemelerinin görevi kabahatlerin yeni bir tarifıyla genişletilmiştir. Bu tarife göre kabahatler on gün veya daha az hapis ve 12.000 frank para cezasını müstelzim bütün suçları içine almaktadır (mad. 257). Buna mukabil mezkûr mahkemenin dava listesi günümüze tatbikatından alınmış olan ön ödeme (taxe pénale) sistemiyle hafifletilmiştir. (mad. 10); Polis mahkemesi önünde takip olunacak muhakeme usulü, ceza kararname (l'amende de composition) müessesesinin kabulüyle, tarafların menfaati tehlikeye düşürülmeksizin, çabuklaştırılmıştır. Taraflar, giyaplarında verilmiş bulunan hüküm aleyhine iki ayrı kanun yoluna müracaat imkânına sahiptirler: işin aynı mercide yeniden tetkiki gayesiyle yapılan itiraz (opposition); işin başka bir merci tarafından tekrar tetkiki gayesiyle yapılan istinaf (appel) (mad. 258 ve son.).

«Cünha mahkemelerine (asliye mahkemeleri) gelince. Toplu yargıç sistemi bunların teşkilâtına gene hâkim bulunmaktadır; keza tasarı, bu mahkemeler konusunda 8 ağustos 1935 kanununun giyabî yargılamaya müteallik hükümlerini aynen almıştır: bu kanun gereğince mahkeme tarafından sanık yahut temsilcisi giyabında verilen karar bazı hallerde vicahen verilmiş sayılmaktadır. Fakat bu sistem, 1938 tasarısında olduğu gibi, mahkemeye verilen ikili bir yetkiyle yumuşatılmaktadır: ya mahkeme memur ettiği bir yargıç marifetiyle sanığı ikametgâhında sorguya çektirecek (mad. 302) veyahut da yargılamayı tehir ile sanığın daha sonraki bir duruşma için yeniden celbine karar verebilecektir (mad. 303). Yukarıda sözü geçen 8 ağustos 1935 kanununun, mahkeme yahut yargıçlar tarafından verilen ara kararlarına karşı müstakilen istinaf ve temyize

müracaatı (recours en cassation) yasak eden hükümleri de aynen almıştır.

«Fransız hukukuna assesora yahut eşövinajı ithâl eden yeni mevzuat Komisyonun cinayet mahkemeleri konusundaki işini epey kolaylaştırmıştır. Klâsik jüri sisteminin red ve cerhine müncer olan uzun tecrübe eşövinaj müessesesinin kabulünü meşru ve münasip kılmaktadır.

«1938 tasarısından ayrılmak jüre sayısını yarıya indiren kayda değer tek değişiklik, kalabalık heyetlerde raslanan sorumluluğun parçalanması keyfiyetini önlemek bakımından iyi bir tesir göstermiştir.

«Jüre seçilebilmek için aranan ehliyet şartları ve listelerin tanzimine müteallik kayıtlar konusunda hali hazır mevzuat hükümleri, küçük bazı değişikliklerle, muhafaza edilmektedir. Mahkemede jüre sayısını altıdan yediye yükselten ve ilk bakışta önemsiz gibi görünen tadilât, usul alanında yeni mevzuatın liberal ruhuna uygun neticeler doğuracaktır. Bundan böyle mahkeme üyeleri çift sayıda olacağından (üç yargıç yedi jüre) mahkûmiyet için aranan çoğunluk basit çoğunluk değil, iki oy farkıyla çoğunluktur; hafifletici sebeplerin kabulü ve tecil konusunda da durum aynidir. Reddi mümkün jüre sayısı müdafaa için dörde çıkarılmış, iddia makamı bakımından ise, eskiden olduğu gibi, üç olarak muhafaza edilmiştir.

«Temyiz ve muhakemenin iadesinden ibaret olan fevkalâde kanun yolları konusunda tasarı hükümleri, takdim şekli itibariyle, hali hazır kanunun mukabil fasıllarından ayrılmaktadır. 1808 kanununun doktrin tarafından tenkide uğrayan bazı hükümleri tatbikatta kazaî tefsir yoluyla tashih edilmiş bulunduğundan, komisyon mezkûr alanda ortaya yeni güçlükler çıkaracak mahiyette değişiklikler yapmaktan kaçınmıştır.

«Tasarının IV. kitabı, bazı yabancı memleketlerde ayrı bir kanun konusu olan cezaların infazına ait umumi esasları içine almaktadır. Bu konuda tasarı hem hürriyeti bağlayıcı cezalar hem de para cezaları bakımından önemli değişiklikler getirmiştir.

«Anavatan dışına sürgün cezası konusunda edinilen kötü tecrübeler ve harbin yarattığı gayri müsait durumlar bu alanda bir çöküntüye sebep olmuştur ve belki de bu cezanın lağvı zaruretini haber vermektedir. Anavatanda çektirilen ağır hapis cezası, fazla sayıda sürgün hükümlüsünün Fransa'da muhafazası merkez cezaevlerinde pek sıkışık bir durum yaratmıştır; cezaevleri biliminin temennilerine aykırı olarak uzun süreli hapis cezalarının islah edici tesirlerinden vazgeçilmek istenmiyorsa bu duruma bir çare aramak lâzımdır. Tasarının tasavvuru ağır hapis cezalarıyla hapis cezalarının çektirildiği «maison centrale de force» ve «maison

centrale de correction» dan ibaret hapishanelerin basit bir ayırımı yerine, suç ve cezanın mahiyetinden ziyade mahkûmun islahı imkânlarına müstenit yeni bir sınıflama ikame etmektir : ağır hapis mahkûmları, itiyadî suçlular, adi mükerrirler, ilk defa suç işleyenler için merkez cezaevi; on sekiz ilâ yirmi bir yaş arasında bulunan mahkûmlar için okul-hapishaneler; akıl hastası mahkûmlar için sanatoryum-hapishaneler ve akıl hastahaneleri (mad. 555). Bu sınıflamaya, cezaların infazıyla görevli bir yargıcın nezareti altında bulunan müterakki bir infaz sistemi te-kabiül etmektedir. Şartla salıverme kararını infaz yargıcı verecektir; tasarı -Matter tasarısından farklı olarak- şartla salıverme yetkisini mahkûmiyet hükmü vermiş olan mahkemeye tanımaktan kaçınmıştır. Şartla salıverme, ağır hapis mahkûmları konusunda tasvibi imkânsız bir istisnayı muhtevi hali hazır durumun aksine olarak, bütün hükümlüler için mümkündür. Tasarı, kısa süreli hapis cezalarında cezanın islah edici tesirini zaafa uğratan ve günümüz iskân şartları muvacehesinde mevcudiyet sebebini kaybetmiş bulunan çeyreklik indirmeyi de ilga etmiş bulunmaktadır (mad. 556).

«Bedenen tazyik müessesesi yalnızca tazminata mahkûmiyet haline münhasır kılınmıştır. Para cezasının ödenememesine gelince, bu hal tâli olarak hapis cezasını gerektirmektedir; mezkûr yeniliğin değeri yabancı memleketlerde yapılan tecrübelerle teyit edilmiş bulunmaktadır (mad. 371).

«Memnu hakların iadesi, kazaî yoldan ve bihakkın olmak üzere, aktüel iki şekliyle tasarı tarafından derpiş edilmiştir.»

Anâ hatlarını yukarıda verdiğimiz Komisyon Raporundan da kolayca anlaşılacağı gibi, 1944-1948 tasarısının Fransız ceza muhakemeleri usul hukukuna getirdiği en büyük ve önemli yenilik sorgu yargıçlığı müessesesinin lâğvı; kovuşturma ve tahkikat görevlerinin aynı mercide toplanması yani ilk tahkikatın kamu davacısı savcıya tevdi; savcı tarafından yapılacak olan mezkûr tahkikatı kontrol ve bu tahkikat esnasında taraflar arasında zuhur edecek ihtilâfları hâl için yeni bir «karar yargıçlığı» müessesesinin ihdası olmuştur.

Bu esasa müteallik yenilik yanında tasarı ceza davasını sadeleştirmek ve yürüyüşünü hızlandırmak için, raporda temas edilen, gerekli tedbirleri de almıştır.

Bu tasarı üzerinde cereyan eden tartışmaların ağırlık merkezini, pek tabii olarak, tasarının ilk tahkikata ve tahkikat merciine müteallik hükümleri teşkil etmiştir. Bu gaye ile tertiplenen konferans ve açık oturumlarda, ihdas edilmek istenen yeni durum enine boyuna tartışılmış, açılan anketlerle meslek çevrelerinin mütalâaları alınmıştır.

Nitekim komisyon Başkanı profesör H. Donnedieu de Vabres, 20 mayıs 1949 da «Mouvement National Judiciaire» in düzenlediği bir konferansta mezkûr yeniliği ele alıp etraflı şekilde izah etmiş, ilk tahkikatta şahit olunan bu el değiştirmeyi, tasarıya yöneltilen tenkitlere cevap vererek, savunmuştur.³

Profesör Donnedieu de Vabres'a göre ilk tahkikatın kamu davası savcıya tevdi, adli zabıta ile kaza mercilerinin birbirinden ayrılması demektir ve bu ayırım, ceza muhakemeleri usul hukukunda, gerek müdafaa menfaatlerini teminat altına almak gerekse ceza kovuşturmasını müessir kılmak bakımından daha normal ve önemlidir. İhdas edilmek istenen bu yeni sistemin enkizitoriyal muhakeme usulünden mülhem olduğu, otoriter temayüllü siyasî rejimlere has bulunduğu da söylenemez. Her ne kadar 1930 İtalyan, nazi Almanyası ve Sovyet Rusya kanunlarında ilk tahkikat savcıya verilmiş ise de bu kanunlar savcıya kazaî yetkiler de tanımaktadırlar. Halbuki Fransız tasarısında savcı hiçbir kazaî yetkiye sahip değildir. Keza itham sisteminin tatbik edildiği ve liberal bir geleneğe sahip İsveç, İngiltere gibi memleketlerde de buna benzer bir usul takip olunmaktadır; yani deliller kovuşturma organı tarafından toplanmaktadır. Ve bu memleketlerde hiç kimse kovuşturma merciinin tahkik merciinden ayrılması hususunu fert hürriyeti için zaruri ve hattâ alâlâde bir teminat olarak dahi mütalâa etmemektedir. Zaten usul hukukunda normal olan da delillerin bizzat davacı tarafından toplanıp mahkemeye sunulmasıdır.

Cumhuriyet savcısına verilen ilk tahkikatın tatbikatta gene polisler tarafından yapılmakta devam edeceği, eski suistimallerin son bulmayacağı; savcının polis yerine geçemeyeceği, polis üzerinde otorite kuramayacağı; tahkikatta bir yargıç gibi tarafsız davranamayacağı, zira kendisinin daima sanığa rakip durumda bulunduğu iddialarına gelince⁴. Bir ke-re polis üzerinde otorite kuramayacak olan savcı değil bilâkis sorgu yargıcıdır. Zira sorgu yargıcı bugün polis görevlerinin yanında yargıçlık vazifesini de ifa etmektedir; polisle olan münasebetleri ancak istinabe şeklindedir; istinabe ise bir emir değil fakat vekâlet mahiyetindedir. Halbuki Cumhuriyet savcısı müteşebbis bir kişi, bir otorite memurudur. Polis üzerindeki mevcut otoritesi ilk tahkikatın kendisine verilmesiyle daha da artacaktır. Cumhuriyet savcısının tahkikatta tarafsız kalamayacağı, yalnız itham edici delilleri toplamakla yetineceği iddiası ise yersizdir. Zira bu tahkikat sırasında kovuşturma *in personam* değil *in rem* yapıl-

³ Bk. Rev. de sci crim. et de dr. pén. comp., 1949, no. 3, s. 499 ve son.

⁴ B. konuda Bk. M. CALEB, «Considérations sur le nouveau projet de Code d'Instruction criminelle», Rev. sci. cri., 1952, no. 1, s. 24 - 25.

maktadır, Savcı belli bir sanığın rakibi olamaz; çünkü araştırmalarının orijininde bir sanık yoktur. Bugün sorgu yargıcı için olduğu gibi savcının da vazifesi suçluyu aramaktır ve bu vazife her iki majistrada aynı ruh haletini, aynı zihniyeti yaratacaktır. İlk tahkikatı yapan majistranın ithamının tesiri altında kalarak sanık lehine olan emarelere itibar etmemesi tehlikesi sorgu yargıcı için de varittir ve bu tehlike görülen iş ile ilgili olup memuriyet sıfatından müstakildir⁵.

Tasarı üzerinde cereyan eden müteakip münakaşalarda ve bu konuda Bakanlığa verilen mütalâalarda ısrarla aynı noktalar üstünde durulmuştur. Şöyleki, tatbikatta yeteri kadar bağımsız gözükmeyen yargıçlar yerine hiçbir şekilde bağımsız olmayan savcı yardımcılarının ikamesi bir paradokstur⁶; Fransa'da enkizitoriyal sistem, ceza hukuku alanındaki liberalizmin tesiri altında gelişmiş ve bu gelişme müdafaa haklarını daha mükemmel bir şekilde teminat altına alma istikametinde olmuştur. İmdi bu cereyana uygun olarak yapılması lâzım gelen yenilik, Hükümetin icra ajanı mevkiindeki savcıya sorgu yargıçlığı yetkilerinin verilmesi değil bilâkis sorgu yargıcının bağımsızlığını daha da takviyedir. Yargıçlık teminatlarından mahrum, Adâlet Bakanından emir alan savcının ilk tahkikatı yapması pek tehlikeli olacaktır; oysa ki kovuşturma ve tahkikat görevlerinin birbirinden ayrılması bizzat bu tehlikeyi bertaraf arzusun-
dan doğmuştur⁷.

İngiliz hukukunda ilk tahkikat her ne kadar davacı yani polis tarafından yapılmakta ise de, toplanan deliller yargıç önünde, açık oturumda serbestçe tartışılmaktadır ve bu sistemde iddia - müdafaa eşitliği tamdır. Halbuki yeni Fransız tasarısına göre müdafi sanıkla ancak esas üzerindeki ilk sorgudan sonra temas edebilecektir ve bu sorgu hüviyeti tespit gayesiyle yapılan birinci sorguyu müteakip en geç on beş gün içinde icra edilecektir. Sanığın bu süre içinde bir müdafiin yardımından mahrum bırakılması doğrudan doğruya ikrar teminine matuf «iğrenç bir hesaptır»⁸.

Hali hazır muhakeme usulünün mahzurları sistemden değil daha ziyade personel yetersizliği, modern vasıta ve metodların kaza organı ta-

⁵ Rev. sci. cri, 1950, no. 1, s. 102 - 103.

⁶ Aynı Revue, 1950, no. 1, s. 100 - 101.

⁷ CALEB, a. g. y., aynı Revue, 1952, no. 1, s. 24 - 25; R. VOUIN, «LE projet de réforme du Code d'Instruction criminelle», Dalloz Chr., 1950, s. 39.

⁸ aynı Revue, 1950, no. 1, s. 100 - 101; CALEB'e göre, sanığın bu süre içinde ihtilattan men'i tahkikat için faydalı olacağı cihetle tavsiyeye şayandır, a. g. y., s. 29.

rafından kullanılmamasından ileri gelmektedir. Bu eksiklikler ortadan kaldırıldığı takdirde tahkikatın seyri hızlanacak, mevkufiyet süresi kısaltacak ve binnetice bugünkü sistem memnuniyet verici bir hal alacaktır. Şu halde mevcut durumu ıslah için mücerret konstrüksiyonlardan ziyade pratik tedbirlere ihtiyaç vardır.⁹

Komisyon üyesi olmakla beraber tasarrufların getirdiği bu temel yeniliği tasvip etmediğini belirten B. M. Garçon'a göre halihazır sistemin kusurlu tarafları bulunduğu aşikârdır. Fakat bu kusurların asıl kaynağı enkizitoriyal devirden kalma batıl bir inanca müstenit kötü tatbikattır. Günümüz tatbikatı suçluya suçunu kabul ettirmenin ancak kendisinden bir ikrar koparmakla mümkün olacağına inanmaktadır. Bu cihetle selâmeti yeni bir sistemden ziyade adlî adâp ve ahlâkın ıslahında aramak lâzımdır.¹⁰

Bu tenkitler ve bilhassa yargıçlar muhitinden gelen itirazlar üzerine Bakanlık mezkûr tasarıdan vazgeçmiş¹¹ ve 1 aralık 1952 tarihli bir karar ile (*Journal Officiel*, 10 aralık 1952, s. 11381) yeni bir Komisyon kurarak bu komisyona başka bir reform tasarısı hazırlamak vazifesini vermiştir.¹²

20 mart 1953 tarihinde faaliyete başlayan bu komisyon 1944-1948 tasarısını hazırlayan komisyonun bir devamı mahiyetindedir; söz konusu komisyon, çalışmalarında 1934 tasarısı yanında bilhassa son tasarıdan geniş surette faydalanmıştır; tabii, sorgu yargıçlığı müessesesine avdet keyfiyeti mahfuz kalmak şartıyla¹³.

Bir hayli eskimiş bulunan 1808 kanununun tadili işini kısa zamanda bitirmek, reform hareketine hız vermek için tasarrufların bütününe komisyon tarafından tamamlanması beklenmemiş, kesin şeklini almış olan bölümlerin müstakil teklifler halinde ayrı ayrı teşrii meclise getirilmesi yolu tercih olunmuştur. Nitekim 230 maddelik ilk kısım Devlet Şûrasında tetkik ve Cumhuriyet Konseyinde önemsiz bazı değişikliklerle kabul

⁹ aynı *Revue*, 1950, no. 1, s. 101 - 102.

¹⁰ aynı *Revue*, 1950, no. 1, s. 103.

¹¹ Esasen tasarıya yöneltilen itirazlar ve bhusus İstinaf mahkemeleriyle Hukuk Fakültelerinden alınan menfi mütalâalar sonunda bizzat Komisyon da, 19 Kasım 1951 ve 21 Ocak 1952 tarihli oturumlarda, ilk tahkikat mercii konusundaki teklifinden vazgeçerek geleneksel sorgu yargıçlığı müessesesine dönmüş bulunuyordu, aynı *Revue*, 1954, no. 1, s. 2.

¹² aynı *Revue*, 1953, no. 1, s. 115 ve no. 2, s. 326.

¹³ Bk. A. BESSON, «Lu réforme de Code procédure penale», aynı *Revue*, 1954, no. 1, s. 1 ve son.

edildikten sonra¹⁴ Millî Meclise getirilmiş ve bu Meclis tarafından da 31 aralık 1957 tarihinde kabul edilerek 57 - 1426 sayı ile kanuniyet kespmiştir (J. O., 8 ocak 1958, s. 258, ve J. O., 29 ocak 1958 - tashih -). Bu ilk kısım «*Kamu davası ve şahsi dava*» ya mütaallik İlk Bap'la «*Kamu davasının icrası ve tahkikat*» ı konu alan Birinci Kitap'ı muhtevi bulunuyordu¹⁵.

Bu arada Fransa'da kendini gösteren rejim buhranı, General De Gaulle'ün iş başına getirilmesi, 3 haziran 1958 tarih ve 58 - 520 sayılı kanun ve nihayet V. Cumhuriyet'in ilânıyla 4 ekim 1958 Anayasasının kabulü normatif yetkiler konusunda yeni bir usul ihdas etmiştir :

Filhakika 3 haziran 1958 tarihli kanun gereğince (J. O., 4 haziran 1958, s. 5327) Hükûmet mevcut kanunları kanun kuvvetinde kararnamelerle (décret dénommé ordonnance) değiştirebilecek, fakat bu kararnameler ceza muhakemeleri usulüne mütaallik olamayacaktır.

Yeni anayasanın 34. maddesinde de hangi hususlara ait kaidelerin muhakkak kanun konusu olacağı tahdidi surette sayılmış ve ceza muhakemeleri usulüne ait kaideler de bunlar arasına sokulmuştur. Kanuna mevzu konular dışında kalan hususlar ise tanzimi mahiyet taşıyacaklar yani icra tasarruflarına konu olacaklardır (*anayasa*, mad. 37). Keza anayasanın 38. maddesine göre : «Hükûmet, programının yürütülmesi için, mahdud bir müddetle, normal olarak kanuna konu teşkil eden tedbirlerin hükûmet kararnameleri (ordonnance) ile alınması müsaadesini Parlâmentodan isteyebilir». 92. madde gereğince de : «Müesseselerin faaliyete geçmesine ve bunlar faaliyete geçinceye kadar, âmme otoritelerinin işlemesine lüzumlu teşrii tedbirler Devlet Şûrasının mütalâası alındıktan sonra kanun kuvvetinde Bakanlar Kurulu Kararnameleriyle yapılacaktır... Aynı müddet içinde (91. maddedeki müddet : anayasanın ilânını takip eden dört ay içinde) ve aynı şartlar altında hükûmet milletin hayatı, vatandaşların himayesi ve hürriyetlerin korunması için lüzumlu addettiği tedbirleri de bütün konularda alabilecektir.»

Anayasa hukuku alanında şiddetli tenkitlere yol açan bu hükümler muvacehesinde hali hazır durum, ceza hukuku açısından, şu şekilde tecessül etmiş bulunmaktadır. Gerek Ceza Kanunu gerekse Ceza muhakemeleri usulü Kanunu bundan böyle yekdiğerinden tamamen mütaaddit bölümleri muhtevi bulunacaktır. Bunlardan yalnız birinci bölüm teşrii tasarruf yani kanun mahiyetindedir; diğler bölümlerde ise nizamname-

¹⁴ Bu değişiklikler için Bk. aynı *Revue*, 1956, no. 4, s. 857 son.

¹⁵ Yürürlüğe giriş tarihi : 31 aralık 1958.

ler, kararnameler, bakanlık kararları ve tamimler yer almaktadır ve bunlar teşrii bölümdeki hükümlerin tatbikine mütaalliktir.

V. Cumhuriyet, anayasanın bilhassa 92. maddesine dayanarak, ceza muhakemeleri usulü reformuna hız vermek için, ilk 230 maddesi evvelce kanunlaşmış bulunan Ceza muhakemeleri usulü Kanunu, kanun kuvvetinde kararnameler yoluyla (ordonnance) tamamlamağa karar vermiş ve 23 aralık 1958 gün ve 58 - 1296 sayılı «ordonnance» (J. O., 24 aralık 1958, s. 11711) mezkûr kanunun İkinci ve sonraki Kitaplarını teşkil etmiştir (Yürürlüğe giriş tarihi : 2 mart 1959). Bu «ordonnance» ile aynı zamanda Birinci Kitap'ın bazı maddeleri de değiştirilmiştir.

İmdi yeni Fransız ceza muhakemeleri usulü Kanununun yalnız Birinci Bölümü teşrii tasarruf yani kanun mahiyetindedir ve bu Bölüme izafetendir ki Fransız ceza muhakemeleri usulü mevzuatı bugün «Kanun» adını taşımaktadır ¹⁶

Gerçekten söz konusu yeni usul kanunu tümüyle beş ana bölümden müteşekkildir.

Birinci Bölüm'de teşrii tasarruflar yer almaktadır;

İkinci Bölüm, Nizamnamelere (décrets portant règlement d'administration publique) ve mecburen Devlet Şûrasının tetkikinden geçen kararnamelere (décrets en Conseil d'Etat);

Üçüncü Bölüm, kararnamelere (décrets simples);

Dördüncü Bölüm, bakanlık kararlarına (arrêtés) mahsustur.

Beşinci Bölüm'de ise mevzuatın tümünün tatbikiyle ilgili *Genel Talimat* ve *tamimler* (Instruction générale ve circulaire) yer almaktadır. Bu son Bölüm, bir manada, yeni kanunun tefsiri mahiyetindedir ve diğer Bölümlerde bulunan hükümlerin hedef ve anlamını tâyinde her halde pek faydalı olacaktır. Fakat geniş anlamdaki Ceza muhakemeleri usulü kanununun Beşinci Bölüm'ünü teşkil etmesine yani Kanuna dahil bulunmasına rağmen mezkûr talimat ve tamimler hiç bir surette yargıcı bağlamıyacaktır.

Kanunun tertibine gelince : Birinci Bölüm 801 maddeden ibaret beş Kitap'a ayrılmıştır. Birinci Kitap'tan evvel yer alan 10 maddeli İlk Bap kamu davasıyla şahsi davaya mütaallik genel hükümleri muhtevidir. Kitaplar Baplara, Baplar, Kısımlara, Kısımlar Kesimlere, Kesimler de Paragraflara bölünmüştür.

¹⁶ Yeni Kanun 1808 Kanunundan farklı olarak (Code d'Instruction criminelle) Code de procédure pénale adını taşımaktadır.

Kamu davasının icrası ve ilk tahkikatı konu alan Birinci Kitap'ın Birinci Bap'ı *Kamu davası ve ilk tahkikatla görevli mercilere* (Kısım I : Adli zabıta; Kısım II : Savcılık; Kısım III : İlk tahkikat yargıcı - sorgu yargıcı -); İkinci Bap'ı *Hazırlık ve polis tahkikatı*'na (enquêtes); Üçüncü Bap'ı da *İlk tahkikat kaza mercileri*'ne (Kısım I : Sorgu yargıcı, birinci derece ilk tahkikat kaza mercii; Kısım II : İtham hey'eti, ikinci derece ilk tahkikat kaza mercii) tahsis edilmiştir.

İkinci Kitap'ta *Yargı mercileri* ele alınmıştır. *Ağır ceza mahkemesi* (Birinci Bap) (Kısım I : Ağır ceza mahkemesinin yetkisi; Kısım II : Ağır ceza mahkemesinin teessüsü; Kısım III : Ağır ceza mahkemesinin teşekülü; Kısım IV : Duruşma hazırlığı; Kısım V : Duruşmanın açılması; Kısım VI : Duruşma; Kısım VII : Hüküm), *Cünhaların yargılanması* (Bap II) (Kısım I : Cünha mahkemesi; Kısım II : Cünhalarda istinaf mahkemesi), *Kabahatlerin yargılanması* (Bap III) (Kısım I : Polis mahkemesinin yetkisi; Kısım II : Yargıcın ceza kararnamesi; Kısım III : Polis mahkemesine müracaat; Kısım IV : Polis mahkemesinde son tahkikat; Kısım V : Gıyabi yargılama ve itiraz; Kısım VI : Polis mahkemesi kararlarına karşı istinaf), *Celp ve tebliğ* (Bap IV) bu Kitapta ele alınan hususlardır.

Üçüncü Kitap ise *Temyiz* (Bap I) ve *Muhakemenin iadesi*'nden (Bap II) ibaret *Olaganiüstü kanun yollarına* ayrılmıştır.

Dördüncü Kitap *Özel yargılama usulleri* başlığını taşımaktadır. Muh-tevi bulunduğu Baplar sırayla : I. *Ağır cezalı işlerde gıyabi yargılama*, II. *Sahtecilik*, III. *Bir dava evrakının kaybı halinde takip olunacak usul*, IV. *Hükümet üyeleri ve yabancı devlet temsilcilerinin şahit olarak dinlenmesi usulü*, V. *Merci tâyini*, VI. *Dava nakli*, VII. *Red*, VIII. *Duruşma sırasında işlenen suçların yargılanması*, IX. *Yargıçlar ve bazı memurlar tarafından işlenen cinayet ve cünhalar*, X. *Yabancı memlekette işlenen cinayet ve cünhalar*, XI. *Devletin dış güvenliğine karşı işlenen cinayet ve cünhalar*'dır.

Nihayet *İnfaz usulü*'ne ayrılan Beşinci ve son Kitap aşağıdaki Bapları ihtiva etmektedir : I. *Ceza hükümlerinin infazı*, II. *Hapis* (Kısım I : Tevkif kararının infazı ; Kısım II : Hürriyetten mahrum edici cezaların infazı ; Kısım III : muhtelif cezaevlerine ait müşterek hükümler), III. *Şartla salıverme*, IV. *Tecil* (Kısım I : Adi tecil : Kısım II : Deneme şartıyla tecil), V. *Mahkûmların hüviyetini tespit*, VI. *Bedenen tazyik*, VII. *Ceza zamanaşımı*, VIII. *Adli sicil*, IX. *Memnu hakların iadesi*, X. *Muhakeme masrafları*.

Yukarıda da işaret etmiş olduğumuz üzere kanunun İkinci Bölümünde Nizamnamelerle mecburen Devlet Şurasının tetkikinden geçen

Kararnameler toplanmıştır. Bunlar da, şimdilik, dar manada kanunun (Birinci Bölüm) 16, 142, 146 ve 157. maddelerinin tatbikinden olmak üzere hazırlanan 2 nisan 1958 tarihli (*J. O.*, 6 nisan 1958, s. 3359) Nizamname ile 234, 524, 525, 739, 776/3, 779 ve 800. maddelerin tatbiki sadedinde hazırlanan 23 şubat 1959 tarih ve 59-318 sayılı (*J. O.*, 25 şubat 1959) Nizamnamedir. Cem'an 266 maddeden ibarettir ve maddeleri, diğer Bölümlerde bulunan maddelerden kolayca tefrik edilebilmeleri için, R harfiyle işaretlenmiştir (*mad. R. 55* gibi).

Kararnamelele mahsus Üçüncü Bölüm 23 aralık 1958 tarih ve 58-1304 sayılı (*J. O.*, 24 aralık 1958, s. 11776) ve 23 şubat 1959 tarih ve 59-322 sayılı (*J. O.*, 25 şubat 1959) iki Kararnemeyi muhtevidir. Bunlar Birinci Bölümün (kanunî bölüm) 12 ilâ 15, 17 ilâ 19, 20, 21, 81/5, ve 6, 83, 91, 151 ilâ 155, 156 ilâ 169 (*mad. R. 26* ilâ *mad. R. 40* göz önünde tutularak), 707 ilâ 709. maddeleriyle Bap II Kitap V, Bap III Kitap V, Bap IV Kitap V, Bap VI Kitap V hükümlerinin tatbiki suretiyle hazırlanmıştır. Cem'an 574 maddeden ibaret olup maddeleri D harfiyle işaretlenmiştir (*mad. D 55* gibi).

Bakanlık kararlarına mahsus Dördüncü Bölüm 23 aralık 1958 (*J. O.*, 24 aralık 1958, s. 11781) ve 27 şubat 1959 (*J. O.*, 28 şubat 1959) tarihli iki karar muhtevi bulunmaktadır. Maddeleri A harfiyle işaretlenmiştir (*mad. A. 55* gibi).

Beşinci Bölüm'ü teşkil eden Genel Talimat ise 1266 maddeyi içine almaktadır (*J. O.*, 28 şubat, 3, 4, 11 ve 14 mart 1959). Bazı maddeleri 18 haziran 1959 tarihli bir Tamimle değiştirilmiştir (*J. O.* 2 temmuz 1959). Maddeleri C harfiyle işaretlenmiştir (*mad. C. 55* gibi).

Kanunun sistematüğini bu suretle tespit ettikten sonra şimdi de, özet olarak, getirdiği yeniliklere temas edelim.

Adli Teşkilât :

Fransa'da yeni usul kanunu ile beraber adli teşkilâta da değişiklikler yapılmıştır; bu reformun gayesi mahkemeler teşkilâtını basitleştirmek olmuştur.

Bugün Fransa'da mevcut genel kaza mercileri İstinaf Mahkemeleri kaza daireleri içinde müesses «*Tribunal de grande instance*» ile «*Tribunal d'instance*» tan ibarettir. Tabiidirki bunlara Temyiz Mahkemesi ve cinayet davalarında görevli Ağır ceza mahkemelerini de ilâve gerekir.

«*Tribunal de grande instance*» eski bidayet mahkemelerinin (tribu-

nal de première instance) yerini almıştır; bunlar toplu yargıç esasına göre kurulmuşlardır ve genel olarak il merkezlerinde bulunurlar.

«*Tribunal d'instance*» ise sulh ve kanton mahkemelerinin (justice de paix ve tribunal cantonal) mukabilidir; tek yargıçlı ve genel olarak kaza merkezindedir.

Bu çerçeve içinde ele alınmak suretiyle ceza işlerinde görevli mahkemelere gelince bunlar : kabahatleri, yani iki ay yahut daha az hapis ve 200 000 frank yahut daha az para cezasıyla cezalandırılan suçları (CPP, mad. 521), yargılayan *Polis mahkemesi* (Tribunal de police; eski adı Tribunal de simple police idi); cünhaları, yani iki aydan fazla hapis ve 200 000 franktan fazla para cezasıyla cezalandırılan suçları, yargılayan *Cünha mahkemesi* (Tribunal correctionnel) dir (CPP, mad. 381).

Polis mahkemeleri «tribunal d'instance»ın özel bir şeklidir; yani bu mahkemede vazife gören yargıç «tribunal d'instance» yargıçtır. Mahkeme nezdindeki savcılık görevi «tribunal de grande instance» nezdinde bulunan Cumhuriyet savcısı yahut mahkemenin bulunduğu yerdeki polis komiseri tarafından yürütülür (CPP, mad. 45). Bu mahkemenin yer itibariyle yetki alanı ise «tribunal d'instance» ın kaza dairesidir (CPP, mad. 522). Kanunun İkinci Kitabının Üçüncü Bap'ı kabahatlerin yargılanmasına yani Polis mahkemeleri önünde takip olunacak muhakeme usulüne ayrılmıştır (Bk. mad. 521 ilâ 549).

Cünha mahkemesi de, polis mahkemeleri konusunda işaret edildiği gibi, «tribunal de grande instance» ın bir şeklinden ibarettir. Yani «tribunal de grande instance» ın üç yargıç cünha davalarına bakarlarken bu adı alırlar (CPP, mad. 398). Bu mahkeme önünde de savcılık görevleri gene «tribunal de grande instance» nezdindeki Cumhuriyet savcısı yahut yardımcısı tarafından yürütülür (CPP, mad. 39). Cünha mahkemesinin yer itibariyle yetki alanı, kendisiyle aynıyet halinde bulunduğu «tribunal de grande instance» ın kaza dairesidir (CPP, mad. 382). Cünha mahkemeleri önünde takip olunacak yargılama usulü kanunun İkinci Kitabının İkinci Bap'ında gösterilmiştir (Bk. mad. 381 ilâ 520).

Istinaf mahkemesinin ceza dairesi bir başkan ile iki üyeden müteşekkildir. Bu daire bundan böyle yalnız cünha mahkemelerinin değil aynı zamanda polis mahkemelerinde kararlarını istinafen tetkik edecektir. Diğer bir deyimle polis mahkemesinin vazifesine giren davaların istinafen görülmesi artık eskiden olduğu gibi cünha mahkemesine değil, fakat istinaf mahkemesine aittir. (CPP, mad. 547) (Bk. mad. 496 ilâ 520 ve 546 ilâ 549).

Yeni kanunla geniş ölçüde değişikliğe uğrayan müesseselerden biri

de *İtham hey'etidir* (yeni adıyla : *Chambre d'accusation*). Her istinaf mahkemesi nezdinde bir *İtham hey'eti* bulunur ve bir başkan ile iki üyeden müteşekkildir. Üyeler istinaf mahkemesinin diğer dairelerinden alınır; yani aynı zamanda hem itham hey'eti üyeliği hem de istinaf mahkemesi daire üyeliği görevlerini yüklenmişlerdir. Başkan ise müstakillen bu iş için tâyin edilecektir, fakat *istisnaen* kendisine istinaf dairelerinde de vazife verilebilir. *İtham hey'eti* esasında ikinci derece ilk tahkikat merciidir; bu sıfatla kendisine tanınan yetkiler, ileride, ilk tahkikata ayrılan bölümde ele alınacaktır (Bk. Birinci Kitap Üçüncü Bap, m. 79 ilâ 230).

Ağır ceza mahkemelerine gelince (*Cour d'assises*), bunlar eski karakter ve özelliklerini umumiyetle muhafaza etmişler, yapılan değişiklikler teferruat sayılabilecek birkaç noktaya münhasır kalmıştır. Ağır ceza mahkemeleri, eskiden de olduğu gibi, iki kısımdan müteşekkildirler : Jüri ve meslekten üç yargıç. Yani kanunla jüre sayısı yediden dokuza çıkarılmış ve neticede jüri mahkeme içinde daha üstün bir durum kazanmıştır. Kanunun getirdiği yeniliklerden bir diğeri de ceza miktarının tâyini hususu hariç, sanık aleyhinde alınacak her kararın (beraat, hafifletici sebeplerin reddi vs.) oniki üzerinden sekiz oy çoğunluğuyla alınması lâzım gelmiştir. Fransız hukukunda «*minorité de faveur*» (sanık lehindeki kararlarda azınlığın yeterliği) olarak adlandırılan bu müessese gereğince sanık meselâ yedi oya karşı beş oyla beraat edebilecektir. (CPP, mad. 396). İstitraten terminolojiye mütaallik bir noktaya da işaret edelim : Ağır ceza mahkemesine tahsis edilen maddelerde (231 ilâ 380) kanun koyucu «*Cour d'assises*» ve «*Cour*» tabirlerini aynı zamanda, değişik manalarda kullanmıştır. Birinci tabirle mahkemenin tamamı, yani dokuz jüri ve meslekten üç yargıç beraberce (cem'an 12 kişi), ikinciyle ise sadece meslekten üç yargıç, yani jüri hariç, kastedilmektedir. Keza 1808 usul kanununda «*acquittement*» tabiri sanığın iddia olunan suçunu işlememiş olmasının sabit olması halini, «*absolution*» tabiri ise sanığın ithamı altında bulunduğu fiili işlemle beraber bu fiilin suç teşkil etmemesi yahut kendisinin genel aştan veya zamanaşımından veyahut bir mazeret sebebinden faydalanması halini ifade ediyordu. Halbuki bugün yeni kanuna göre «*absolution*» tabiri sadece bir mazeret sebebinden faydalanma haline münhasır kılınmış, diğer durumlar (genel aştan, zamanaşımından istifade vs.) «*acquittement*» tabiri içine sokulmuştur. Maamafih bu manada bir tadilin usul alanında her hangi pratik bir neticesi mevcut olmayacaktır (CPP, mad. 363).

Fransa'da şahit olduğumuz son reform hareketi bizzat *yargıçlık mesleğini* de içine almıştır. Kanunları tatbikle görevlendirilen kimselere mahsus özel statünün usul hukukuyla olan ilgisi aşikâr bulunduğundan kısaca bu noktaya temas zaruretini duyuyoruz.

Bundan böyle Fransa'da adli iyerarşi, yargıçlık mesleği iki dereceyi ihtiva edecektir ki bu da birinci ve ikinci derece mahkemeleriyle tenazur halindedir. Temyiz ve istinaf mahkemeleri başkanları ile diğer bazı yüksek yargıçlar ise mezkûr iyerarşik dereceleme dışında bırakılmışlardır. Bu iki dereceden her biri, kendi içinde, kıdem ve liyakat esas alınmak suretiyle kademelere ayrılmıştır. Kıdeme müstenit kademeler içinde terfi otomatik yani müddetle muayyendir. İyerarşi dışı yüksek yargıçlığa terfi için ise yargıçlar evvelâ liyakat ve ehliyet esasına göre tanzim olunan listeye girmek, ondan sonra da ikinci dereceden birinci dereceye terfi listesine dahil olup bu dereceleri geçmek zorundadırlar.

Mahkemelere tâyin için müstakbel yargıçlar evvelâ *Centre National d'Etudes Judiciaires*'de üç yıl süre ile genel kültür ve meslek tekniği öğretimi görecekler; bilâhare Adâlet Bakanlığının teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından adli iyerarşinin ikinci derecesine tâyin olunacaklardır. «Centre National» da geçirilen müddet zarfında kendilerine aylıkları ödenecektir. Bu suretle tâyinleri yapılan yargıçların duruşma yargıcı olarak vazife görebilmeleri için ayrıca «tribunal de grande instance da iki yıllık fiili hizmet görüp staj yapmaları gerekmektedir.

Adli Zabıta, Polis ve Hazırlık Tahkikatı (Enquêtes) :

Ceza kovuşturmasının bu ilk safhasında tespit ettiğimiz en önemli değişiklik evvelce gayri resmi olan polis tahkikatının kanunî bir tanzime tabi tutulması (CPP, mad. 75 ve son.) ve bu arada «nezaret altında tutma» (garde à vue) müessesesinin resmen kabulüyle kanun koyucu tarafından düzenlenmesidir. Mezkûr yenilik bazı muhitlerde kanunun otoriter temayül taşıdığı ve fert hürriyetini ihlâl ettiği şeklinde tefsir edilirken, polis nezdinde zabıta yetkilerinin daraltılması mahiyetinde görülmüştür.

Şöyleki adli zabıta âmirleri gerek Cumhuriyet savcısından aldıkları talimat üzerine gerekse kendiliklerinden tahkik muamelelerinde bulunabileceklerdir (CPP, mad. 75). Kanunun 56. maddesi gereğince adli zabıta, icabı halinde, üçüncü şahısların ikametgâhlarında da arama yapabileceklerdir. Gerçekten söz konusu maddeye göre eğer cinayet, mahiyeti itibariyle, suça katıldıkları yahut suçla ilgili eşya veya evraka sahip oldukları sanılan kimselerin elinde bulunan vesika yahut diğer eşyanın zaptı suretiyle ispat edilebilecek cinsten ise adli zabıta âmiri bir aramada bulunmak üzere derhâl bu şahısların ikametgâhlarına gidecek ve yaptığı aramaya mütaallik bir zabıt tutacaktır. Fakat meskenden gayri yerlerde ve meskende vaki aramalar ve suçun ispatına yarayan delillerin

zaptı, nezdinde bu muamelenin icra edildiği şahsın sarıh ve elyazısıyla tanzim edilmiş muvafakatı olmadan yapılamaz (CPP, mad. 76).

Adli zabıta görevlileri suç teşkil eden fiiller üzerinde bilgi verebilecek durumda olan her şahsı çağırıp dinleyebilir. Bu kimseler davete icabet ve beyanda bulunmağa mecburdurlar; gelmek istemeyenler Cumhuriyet savcısına bildirilir ve savcı kendilerini zabıta marifetiyle zorla getirebilir (CPP, mad. 62). Adli zabıta âmiri, soruşturma icabından olarak, bu şahıslardan bir veya birkaçını muhafaza zorunda kalırsa kendilerini yirmi dört saatten fazla tutamaz. Nezaret altında tutulan şahıs, bu yirmi dört saatlik süre sonunda, zabıta tarafından muhakkak Cumhuriyet savcısı önüne götürülecek; savcı da bu şahsı dinledikten sonra nezaret süresinin yirmi dört saat daha uzatılmasına izin verebilecektir (CPP, mad. 63 ve 77). Ancak bu konuda şahitlerle sanık arasında bir tefrik yapılmış, sanıkların yeni bir yirmi dört saatlik süre için nezaret altında tutulabilmeleri kendilerinin ithamını mucip olacak kuvvetli suçluluk emarelerinin mevcudiyeti şartına bağlanmıştır (CPP, mad. 63/2). Genel Talmatın 116. maddesinde bu husus bildirildiği gibi 138. maddede de olağanüstü hallerde savcının ilgiliyi dinlemeden söz konusu yirmi dört saatlik nezaret süresini uzatabileceği ifade olunmuştur.

Kanun, kısa müddet için de olsa, nezaret altında tutma müessesesinin yol açabileceği suistimalleri önlemek gayesiyle bir takım tedbirler almıştır. Ezcümle adli zabıta âmirleri nezaret altında tutulan şahsın dinlenmesine ait zabıt varakasında bu şahsın maruz kaldığı sorguların ve sorgular arasında yer alan istirahatların süresini, ilgilinin hangi gün ve saatta nezaret altına alındığını, hangi gün ve saatta serbest bırakıldığını yahut yetkili merci önüne sevk edildiğini işaretle mükelleftir. Bu kayıtlar ilgililer tarafından özel surette imzalanacaktır. Mezkûr kayıt, aynı zamanda nezaret altında tutulan bir şahsın konulabileceği bütün polis karakollarında bu gaye ile bulundurulacak mahsus bir deftere de işlenecektir. Cumhuriyet savcısı lüzum görürse, hattâ nezaret altına alınmış bulunan şahsın ailesi üyelerinden birinin müracaatı üzerine, nezaret altında bulundurulmuş şahsı yirmi dört saatlik nezaret sürelerinin her hangi bir anında muayene için bir hekim tâyin edebilir. Nezaret süresinin hitamında bu tıbbi muayeneyi talep ilgili şahsın hakkıdır (CPP, mad. 64), yani ilgilinin bu manada bir talebi üzerine mezkûr muayene mecburen yapılacaktır.

İlk Tahkikat (Instruction) :

Evvelce de olduğu gibi cinayetlerde ilk tahkikat mecburî, cünhallarda ise, kanunun hilâfını emrettiği haller hariç, ihtiyarîdir. Fakat yeni ka-

nuna göre kabahatlerde de, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine, ilk tahkikat yapılabilecektir (CPP, mad. 79). 1957 kanununun sorgu yargıcılığı müessesesini muhafaza ettiğini bir kerre daha hatırlatalım.

Yeni kanun ilk tahkikatı yapacak olan sorgu yargıcını Cumhuriyet savcısının tesirinden kurtarmak, yani bu yargıcı bağımsız kılmak için tedbirler almıştır. Ezcümle nezdinde birden fazla sorgu yargıcı bulunan mahkemelerde şu veya bu davada ilk tahkikatı yapacak sorgu yargıcının tâyini, eskiden olduğu gibi, savcıya değil fakat mahkeme başkanına aittir (CPP, mad. 83). Aynı şekilde tahkikat menfaatına olarak tahkikat dosyasının bir sorgu yargıcından alınıp diğer bir sorgu yargıcına verilmesi işi de gene mahkeme başkanına tanınmış bir yetkidir; bu konuda Cumhuriyet savcısının sahip bulunduğu tek imkân, tahkikatı yapmakta olan sorgu yargıcına diğer bir soru yargıcı lehine işten el çektirilmesini gerekçeli bir taleple mahkeme başkanından istemektir (CPP, mad. 84). Aynı gaye ile ilk tahkikatın kontrol ve nezareti vazifesi de savcılardan alınıp İtham hey'etine verilmiştir (CPP, mad. 220).

Cumhuriyet savcısının ilk tahkikata müdahale imkânları, ilerde, ilk tahkikatta vicahilik başlığı altında incelenecektir.

Burada önemle belirtilmesi gereken diğer bir yenilik de : bir şikâyetnamede ismen sanık olarak belirtilmiş bulunan bir şahsın aynı davada şahit olarak dinlenmediği reddedebilmesi (CPP, mad. 104) ve aleyhinde kuvvetli suçluluk emareleri bulunan bir kimsenin, müdafaaaya tanınan hakları ortadan kaldırılması gayesiyle, ne sorgu yargıcı ne de istina-be olunan yargıç ve adlî zabıta görevlileri tarafından asla şahit olarak dinlenemeyeceği hususlarıdır (CPP, mad. 105). Günümüz tatbikatı gözönünde tutulacak olursa söz konusu bu iki maddenin ne kadar yerinde olduğunu uzun uzun izaha lüzum kalmıyacaktır.

11. maddesiyle kanun *tahkikatın gizliliğini* açıkça kabul etmiş bulunuyor. Gerçekten söz konusu maddeye göre : «Kanunun aksine emrettiği haller haricinde ve müdafaa haklarını ihlâl etmemek şartıyla hazırlık tahkikatı ve ilk tahkikat gizlidir. Tahkikata katılan her şahıs Ceza kanununun 378. maddesinde mevzu şartlar ve cezalar altında meslek sırrıyla bağlıdır.»

Bilindiği gibi tahkikatın gizliliği mefhumuyla ifade edilmek istenen husus ikidir : 1. Tahkikatın sanığa karşı gizli tutulması (yani sanığa tahkikat konusu suç ve bu tahkikatın gelişimi hakkında en küçük bir bilgi verilmemesi, 2. Tahkikatın üçüncü şahıslara (âmmeye) karşı gizli tutulması. Birinci manada (yani klâsik ve enkizitoriyal anlamında) gizlilik artık bugün hemen hemen terkedilmiş gibidir. Sanığa ithamı altında bulunduğu suç hakkında kovuşturmanın istisnasız her hâl ve derecesinde

bilgi verilmekte, kendisinin bazı tahkik muamelelerine iştirakine müsaade olunmakta, hattâ bazan ilk tahkikat dosyasının tahkikatın sona ermesinden evvel sanık veya müdafii tarafında tetkiki imkânı dahi kabul edilmektedir. Ezcümle 1897 kanunuyla sanık müdafisine tanınan haklar bugün de bâkidir; yani sanığın sorgusundan en az yirmi dört saat evvel tahkikat dosyası müdafinin tetkikine açık tutulacaktır. Bununla beraber sanık lehine kanuna girmiş bulunan bu çeşit hükümleri ana kaidenin bir istisnası sayarak ilk tahkikatın esasta gizli olduğunu kabul daha doğrudur. Yargılamadan evvelki usul safahatının âmmeye karşı gizli vasfı ise aşikâr ve yerindedir.

Genel Talimat'ın 22. maddesi, 11. maddenin 2. fıkrası muvacehesinde sorgu yargıcı, istinabe olunan yargıç ve adlî zabıta görevlileri, bilirkişi, zabıt kâtiplerinin «tahkikata katılan kişilerden sayılacağı; bunlar dışında kalan sanığın ise «tahkikata katılan» kişilerden sayılamıyacağını; 11. maddenin, Basın kanunuyla çizilen sınırlar içinde, basın hürriyetini tahdid etmediğini belirtmektedir. Bu anlayış içinde kalarak diyebiliriz ki, kanun «katılmak» tabirini «görevli olarak katılmak» manasında kullanmıştır ve binnetice şahsi davacı, malen sorumlu şahıs, şahitler, müdafii ve gazeteciler de mezkûr 2. fıkranın tatbik alanı içine girmemektedir.

İlk tahkikatta vicahilik (instruction contradictoire). Muhakeme usulünde vicahilik esas olarak tarafların usuli muamelelere, eşit surette katılmalarını mutazammındır. Klâsik itham sistemiyle tahkik sistemini karıştırarak mutavassıt, muhtelit bir sistemi benimseyen kıt'a avrupası ceza muhakemeleri usulü ilk tahkikatta, tahkik sistemine uygun olarak gıyabilik esasını kabul etmiştir. Fakat bu gıyabilik Eski Rejimin tanıdığı sert gıyabilik değildir. Hattâ günümüz avrupa usul kanunlarının ilk tahkikatta açıkça vicahilik esasına meylettği de söylenebilir. Nitekim bu temayülü yeni Fransız kanununda da müşahede ediyoruz. Usul hukukunda gıyabilik - vicahilik meselesinin bir veçhesini teşkil eden «açıklık» ve «gizlilik» esasından biraz evvel bahsetmiş olduğumuz için burada meselenin bu veçhesine temas etmiyeceğiz.

«Vicahilik» prensibinin mültezimi, demiştik, tarafların usulî muamelelere eşit surette iştirakidir. Yeni Fransız usul kanunu ilk tahkikatta gıyabilikten vazgeçip - kısmen - vicahiliğe meylettği keyfiyetini daha ilk tahkikata tahsis olunan Birinci Kitabın III. Babına verdiği başlıkla ortaya koymaktadır. Gerçekten III. Babın başlığını teşkil eden «*Des juridictions d'instruction*» (ilk tahkikat kaza mercileri) ibaresindeki «*jurisdiction*» (kaza) tabiri «vicahilik» esasının zımnen kabulünden başka bir manaya gelmemektedir. Dar anlamda kaza, iki hasım arasında zuhur eden ihtilâfın, bizzat ihkaki hakka meydan vermiyecek surette, yargıç önünde ve yar-

gıç tarafından tarafların iştirakiyle halli demektir. Bu hâl şekli ise mahiyeti itibariyle vicahiliği zaruri kılmaktadır.

Terminoloji üzerindeki bu kısa izahattan sonra asıl konumuza yani Fransız kanun vazının ilk tahkikat safhasında taraflar arasında ne derecede bir eşitlik sağlayabildiği hususuna geçelim. Peşinen belirtmek gerekirken yeni kanun vicahilik esasının tam icabını yerine getirmiş değildir. Bunu da kaçınılmaz bir zaruret olarak tespit yerinde olacaktır; zira gelenekleri itibariyle enkizitoriyal sisteme sıkı surette bağlı bulunan kıt'a avrupasında anglo-sakson örneği bir ilk tahkikat tanzimi kendinden beklenen neticeleri vermeyeceği gibi belki de mahzurlu olacaktır.

Şöyleki *birinci derece ilk tahkikat mercii olan sorgu yargıcı* önünde savcı, sanık ve şahsi davacıya nispetle daha ağır basmaktadır; yani taraflar arasında mümkün mertebe kurulmak istenen denge çoğu zaman savcı lehine bozulmuştur. Ezcümle :

— Kabahatlarda ilk tahkikat ancak Cumhuriyet savcısının talebiyle açılabilir. Şahsi davacı bu manada bir yetkiye sahip değildir;

— Keza, yukarıda da belirttiğimiz gibi, nezdinde birden fazla sorgu yargıcı bulunan mahkemelerde tahkikat dosyasının ilk tahkikata başlayan yargıçtan alınıp diğer bir sorgu yargıcına verilmesini ancak savcı talep edebilir; ne sanık ne şahsi davacı mahkeme başkanından böyle bir talepte bulunmak hakkına sahip değildirler (CPP, mad. 84) ;

— Savcı tahkikatın her halinde gerçeğin meydana çıkmasına yararlı her türlü muamelenin ifasını sorgu yargıcından isteyebilir; talebinin reddi halinde de sorgu yargıcının redde mütedair kararına itham hey'eti önünde itiraz edebilir (CPP, mad. 82/3). Halbuki sanık yalnızca ekspertiz yahut tıbbi veya medikopsikolojik muayeneye müteallik taleplede bulunabilir (CPP, mad. 81/6, 156/3) ;

— Savcı da dahil olmak üzere taraflardan hiç biri şahitlerin sorgu yargıcı tarafından dinlenmesi sırasında hazır bulunamaz (CPP, md. 102). Görüldüğü gibi burada taraflar arasındaki eşitlik tamdır. Fakat savcı, tetkik ve bilgi edinmek gayesiyle tahkikat dosyasını sorgu yargıcından her an celbedebildiği halde (CPP, mad. 82/2) sanık ve şahsi davacı aynı dosyayı sorgu ve yüzleştirme yahut dinlenmeden evvel müdafileri marifetiyle tetkik ettirebilirler (CPP, mad. 118/3) ;

— Sorgu, yüzleştirme ve dinlenme (şahsi davacı için) sırasında sanık veya şahsi davacı vekiliyle savcının sahip bulunduğu haklar eşittir; her iki tarafın bu muamelelere iştiraki passiftir, ancak sorgu yargıcının müsaadesi üzerine sual sormak için söz alabilirler (CPP, mad. 118, 119 ve 120) ;

— Sorgu yargıcı yapacağı keşif ve aramalardan savcıcı haberdar edecektir (CPP, mad. 92 ve son.), fakat sanık konusunda kendisine böyle bir mükellefiyet yüklenmemiştir. Savcı keşif ve aramalarda hazır bulunabildiği halde sanık sadece kendi ikametgâhında yapılanlarda hazır bulunabilir. Buna mukabil zaptolunup mühür altına alınmış evrak ve eşya ancak sanık huzurunda açılır; burada savcının mevcudiyeti aranmamıştır (CPP, mad. 97);

— Taraflar arasında hak ve yetki eşitliğinin sağlanmış bulunduğu diğer bir husus ta ekspertize mütaallik taleplerdir (CPP, mad. 156, 159, 165).

Yukarıda zikrolunanlardan başka 87, 90, 139, 140, 141, 171, 175, 183, 186. maddelerle de tarafların ilk tahkikata daha geniş ölçüde katılmaları sağlanmış ve taraflara tanınan hak ve yetkiler arasında bir denge kurmak istenmiştir.

İtham hey'eti, İkinci derece ilk tahkikat mercii (Chambre d'accusation : juridiction d'instruction de second degré). Birinci derece ilk tahkikat mercii (sorgu yargıcı) üstünde ihdas edilen bu hey'et ilk tahkikatı kontrol görevini üstüne almıştır. Bu kontrolün ne suretle sağlandığına ve itham hey'etine tanınan diğer yetkilere geçmeden evvel şu hususun belirtilmesi gerekir ki, söz konusu hey'et elinde tuttuğu yetkileri ya başkanı vasıtasıyla yahut ta doğrudan doğruya bizzat kendisi (hey'et olarak) kullanmaktadır.

İtham hey'eti başkanına tanınan yetkiler kanununun 220 ilâ 223. maddelerinde gösterilmiştir. Bu maddeler gereğince : başkan sorgu yargıcıları tarafından yapılan tahkikatların iyi yürütülüp yürütülmediğini kontrol, istinabelerin iyi şekilde ifasını temin eder, tahkikatların gecikmemesini sağlar (CPP, mad. 220). Fakat başkanın ilk tahkikat üzerinde sahip bulunduğu bu nezaret hakkı kendisinin ilk tahkikata fiilen müdahalesi demek değildir; başkan sorgu yargıcılarına ancak tavsiyelerde bulunabilir. Şahıs hürriyetinin teminat altına alınması sadedinde itham hey'eti başkanına tanınan yetki pek önemli ve müessirdir. Davaları mevkufen görülen sanıkların durumları, mevkuluk rejimi başkanın kontrolü altındadır. İtham hey'etinin kaza dairesi içinde bulunan sorgu yargıçlıkları ellerindeki işlerin durumlarını bildirir üçer aylık raporlar hazırlayacaklar ve bu raporlarda, her tahkikat için ayrı olmak üzere, en son yapılan muamelenin icra tarihi belirtilecektir. Mevkulu işler için de mahsus raporlar düzenlenecektir. Mezkûr raporlar üç aylık devrenin ilk üç günü içinde itham hey'eti başkanına ve istinaf savcısına gönderilecektir (CPP, mad. 221). Başkan lüzum gördükçe ve her halde üç ayda bir defa tev-

kifevlerini ziyaret ve mevkuf sanıkların durumunu kontrol eder (CPP, mad. 222) ; sanığın mevkufiyet süresinin uzatılması için hey'etten re'sen talepte de bulunabilir (CPP, mad. 223).

Hey'et başkanı kendisine tanınan bu yetkileri şahsen kullanır; fakat istisnaen ve lüzumu halinde mezkûr yetkilerden bir kısmını veya bu yetkilerin tamamını belirli bir süre için hey'et üyelerinden birine de devredebilir (CPP, mad. 219).

İtham hey'etinin hey'et halinde sahip bulunduğu yetkilere gelince. Evvelâ itham hey'eti her zaman gerek re'sen gerekse savcılık veya taraflardan birinin müracaat yahut talebi üzerine tahkikatın tamamlanmasına ve bu gaye ile bir ek tahkikat yapılmasına karar verebilir (CPP, mad. 201/1). Tamamlayıcı tahkikat hey'et üyelerinden biri veya tâyin edilecek bir sorgu yargıcı tarafından asıl tahkikat usulüne göre yapılır (CPP, mad. 205) ve buna mütaallik dosya, tarafların tetkiki için, muayyen bir süre kalemde tutulur (CPP, mad. 208 ve 209).

Yetkiye mütaallik uyuşmazlıkların halliyle kanunun çizdiği sınırlar içinde taraflarca yapılan itiraz ve müracaatlar üzerinde karar vermek yetkisi de gene mezkûr hey'ete aittir. 206. madde gereğince itham hey'eti her ne vesile ile olursa olsun kendisine tetkik gayesiyle tevdi edilmiş olan muamelelerin usulüne uygun surette yapılıp yapılmadığını inceler, usulsüz gördüğü muamelelerin hükümsüzlüğüne karar verir.

Hey'et önünde takip olunacak muhakeme usulü kanunun 191 ve sonraki maddelerinde gösterilmiştir. İkinci derece ilk tahkikat mercii önünde, gizlilik ve gıyabilik yönünden ana kaideye getirilen istisnalar birinci derece ilk tahkikat mercii önünde olduğundan çok daha fazladır. Yani taraflar arasındaki eşitlik davanın bu safhasında daha geniş ölçüde sağlanmıştır. Her ne kadar sorgu yargıcının kararlarına itham hey'eti önünde itiraz konusunda savcılık, sanık ve şahsi davacıya nispetle üstün bir durumda ise de, bu üstünlük hey'et tarafından yapılacak asıl tetkikler sırasında başka yoldan telâfi edilmek istenmiştir.

Filhakika Cumhuriyet savcısının sorgu yargıcının kararlarına itiraz hakkı tamdır; yani savcı yargıcın her çeşit kararına itiraz edebilir (CPP, mad. 185). Sanığın itiraz edebileceği kararlar ise kanunda tahdidi olarak sayılmıştır. Bunlar mevkufiyet süresini uzatan veya devam ettiren (mad. 139, 141, 186), şahsi davayı kabul eden (mad. 87, 196), yetkiye ve zaptolunmuş eşyanın iadesine mütaallik olan (mad. 99/4), bilirkişi tâyini taleplerini reddeden (mad. 156, 167, 186) kararlardır. Şahsi davacı ise yukarıda sayılanlardan başka, tevkife ve medikopsikolojik muayeneye ait olanlar hariç, men'i muhakeme kararına ve ilk tahkikatın açılması talebini reddeden karara itiraz edebilir.

İstinaf savcısı itiraz veya müracaatların hey'et tarafından tetkiki tarihini, en az beş gün evvel, *tarafından herbirine* bildirecektir (CPP, mad. 179). Bu süre içinde ilgililer, kalemde bulunan tahkikat dosyasını müdafileri vasıtasıyla tetkik ettirip istinaf savcısının mütalâalarını öğrenebilirler. Keza aynı süre içinde itham hey'etine lâyiha da verebilirler ve bu lâyihalar karşı tarafa tebliğ olunur (CPP, mad. 198). M. Brouhot'ya göre hey'et lâyihalarda ileri sürülen noktalara cevap vermek zorundadır¹⁷. Böylece, deniliyor, tarafların sorgu yargıcına kabul ettiremedikleri istekleri itham hey'etince müzakere konusu olacak ve taraflar bu suretle, vasıtalı bir şekilde, ilk tahkikata tesir edebileceklerdir.

Hey'et önünde yapılacak duruşmaya savcı gibi tarafların müdafileri de iştirak edebilir; iddiaların hey'et önünde kısaca izahı mümkündür. Hatta hey'et bizzat tarafların da duruşmada hazır bulunmasını emredebilir (CPP, mad. 199).

Duruşma sonunda yer alan müzakere gizlidir; müzakerelere ne savcı ne de taraflardan her hangi biri iştirak edebilir. Hey'et kararı yirmi dört saat içinde taraflara yahut müdafilerine tebliğ olunur (CPP, mad. 217).

Nihayet yeni kanunun itham hey'etine tanıdığı son bir yetki de adli zabıta konusundadır. 224. madde gereğince itham hey'eti adli zabıta vazifesi gören bilumum memurların faaliyeti üzerinde kontrol hakkına sahiptir (Bk. keza, mad. 13). Bu cümleden olmak üzere itham hey'eti re'sen veya müracaat üzerine (CPP, mad. 225) her hangi bir adli zabıta görevlisi hakkında tahkikat açabilir; tahkikatında ilgili memuru dinler (CPP, mad. 226); faaliyetlerini kusurlu bulduğu görevlileri disiplin cezalarıyla cezalandırabilir (dikkati çekme, daimi veya geçici olarak istinaf mahkemesinin kaza dairesi içinde yahut ülkenin tamamı üzerinde adli zabıta görevi ifasını men) (CPP, mad. 227). Adli zabıta memurunun tahkikat konusu olan hareketi ceza kanunu önünde bir suç teşkil ettiği takdirde itham hey'eti durumu istinaf savcısına ihbar edecek, savcı da gerekli işlemi yapacaktır (CPP, mad. 228).

Tevkif :

Sanığın tevkifi konusunda yapılan yenilik tevkif müzekkeresinin müddetle muayyen kılınmasından ibaret kalmıştır. 159. madde gereğince tevkif müzekkeresi iki aylıktır. Fakat bu müzekkere savcılığın gerek-

¹⁷ «La chambre d'accusation», Rev. sci. crim., 1959, no. 2, s. 335.

çeli müracaatı üzerine sorgu yargıcı tarafından gene gerekçeli bir kararname ile ikişer aylık süreler için uzatılabilir. Tevkif kararının geri alınması savcılığın muvafık mütalâasına bağlı değildir.

Daha evvel, itham hey'etine tahsis edilen paragrafta, bu hey'et başkanının mevkufların durumunu kontrol edeceğine (mad. 222), mevkufiyet halinin devamını re'sen itham hey'etinden istiyebileceğine (mad. 223), keza mezkûr hey'etin - savcılık mütalâasını aldıktan sonra - sanığın tahliyesine re'sen karar verebileceğine (mad. 201/2) temas edilmişti.

Sanığın muvakkaten tahliye talebi sorgu yargıcı tarafından Cumhuriyet savcısına bildirilecek ve bu tarihten itibaren nihayet beş gün içinde bu konuda bir karar verilecektir. Aksi takdirde sanık doğrudan doğruya itham hey'etine müracaat hakkını kazanır. Bu son halde itham hey'eti mezkûr talebe mütaallik kararını nihayet on beş gün içinde vermek zorundadır, vermezse sanık yargıç tarafından re'sen tahliye olunur (CPP, mad. 141).

Şahsi davacı sorgu yargıcının tevkifle ilgili kararlarına itiraz edemez. Bununla beraber muvakkaten tahliye talebinin her halde şahsi davacıya tebliği ve bu tebliğden itibaren kırk sekiz saat geçmeden bu konuda bir karar verilmemesi lâzımdır (CPP, mad. 141).

Bilirkişi Tetkikleri :

Kanun uzun zamandanberi tartışma konusu olan «vicahî ekspertiz» müessesesini kabul etmemiş, bunun yerine ortalama bir hâl çaresinde karar kılmıştır. Yargıç genel olarak en az iki kişiden mürekkep bir bilirkişi hey'eti tâyin etmek zorundadır (CPP, mad. 156/2); fakat istisnaen gerekçeli bir kararla bir tek bilirkişi de tâyin edebilir (CPP, mad. 157/3). Taraflar kendi tâyin edecekleri bir şahsı bilirkişi olarak tâyin ettirmek hakkına sahip değildir. Bununla beraber kaza mercii tarafından tâyin edilen bilirkişi hey'etinin hazırladığı ekspertiz raporuna cevap teşkil edecek mükabil bir rapor takdim edebilirler; yahut yargıçtan veya mahkemeden ilk raporu tamamlayacak yeni bir rapor veya «contre-expertise» istiyebilirler (CPP, mad. 167).

Bilirkişi tâyin eden kararda aynı zamanda incelemelerin hangi süre içinde bitirilmesi gerektiği de gösterilecektir (CPP, mad. 161/1).

Bilirkişiler, sanık hariç, istedikleri şahsın ifadesine müracaat edebilirler. Eğer lüzum görülüyorsa, sanığın sorgusu bilirkişi huzurunda

yargıç tarafından, sorguya mütaallik hükümlere riayet şartıyla, yapılır. Fakat bu hüküm hekim bilirkişiler konusunda tatbik olunmaz; hekim bilirkişiler yargıç ve müdafî hazır bulunmadan da sanığa, kendilerine çizilen sınırlar içinde kalmak üzere, soru sorabilirler (CPP, mad. 164).

Bilirkişi tetkikleri sorgu yargıcı veya mahkeme üyelerinden birinin nezareti altındadır, yargıç bilirkişi tetkiklerinin icrasını takip eder (CPP, mad. 156).

Ekspertiz müessesesiyle ilgili hükümler bilhassa Genel Talimatta yer almaktadır. Meselâ sanığın aklî durumunun tetkiki için bilirkişiye müracaat olunduğu hallerde, bundan böyle, sadece sorumsuzluk veya kısmî sorumluluğun tesbitiyle yetinilmeyeceği; fakat aynı zamanda tıbbî anlamında akıl hastalığı bahis konusu olmamakla beraber sanıkta diğer her hangi bir anomalinin tespit edilip edilmediği, kendisinin tehlikeli hâl gösterip göstermediği, tedavisi imkânının mevcut olup olmadığı ve nihayet hakkında bir cezaya mı yoksa bir sosyal savunma tedbirine mi müracaat gerekeceği hususlarının da araştırılması lâzım geldiği Genel Talimatın psikiyatrik ekspertize mütaallik aydınlatıcı hükümleri muhteva bulunan 344 ve sonraki maddelerinde belirtilmiştir.

Sosyal Anket; Sanığın Medikopsikolojik Muayenesi; Şahsiyet Dosyası :

2 şubat 1945 «ordonnance»¹ ile küçük suçlular konusunda kabul edilen medikopsikolojik muayene ve sosyal anket yeni kanunun 81. maddesiyle büyüklere de teşmil edilmiştir. Kanaatımızca bu husus 1957 kanununun pozitif hukuka getirdiği en önemli yeniliklerden biridir. Mez-kûr muayene ve anket vasıtasıyla sanığın şahsiyeti aydınlanacak ve böylece müeyyidelerin en ileri derecede ferdileştirilmesi mümkün olacaktır.

81. madde gereğince, sorgu yargıcı bizzat yahut 3. fıkra uyarınca¹⁸ adlî zabıta âmirleri veya adâlet bakanlığınca yetkili kılınmış kimseler marifetiyle sanıkların şahsiyeti ve maddî, ailevî veya sosyal durumları hakkında bir anket yapar yahut yaptırır; cünhalarda bu anket ihtiyarîdir. - Sorgu yargıcı bir tıbbî muayene icrasını emredebileceği gibi bir medikopsikolojik muayene yapılmasını da bir hekime havale edebilir veya fayda mülâhaza ettiği diğer tedbirleri alabilir.

¹⁸ mad. 81, fık. 3 : «Sorgu yargıcı tahkikata mütaallik bütün muameleleri bizzat yapmak imkânına sahip değilse, zaruri muamelelerin ifası gayesiyle 151 ve 152. maddelerde derpiş edilen şartlar ve konulan tak-yitler altında adlî zabıta âmirlerine istinabe suretiyle yetki verebilir.»

Şu halde sanığın şahsiyetinin aydınlanması için sorgu yargıcının sahip olduğu imkân ikidir : «sosyal anket» ve «medikal yahut medikopsikolojik muayene veya diğer tedbirler».

Sosyal anket ya yargıç tarafından bizzat veyahut ta adlî zabıta görevlileri veya adâlet bakanlığınca yetkili kılınmış kimseler tarafından yapılacaktır. Bu anketin bizzat yargıç tarafından icrası pratikte imkânsızdır; kendisi bu iş için yeter bir formasyona sahip değildir ve bu işe ayıracak vakti de yoktur. Adlî zabıta görevlilerine gelince, bunların da bugün sahip oldukları formasyonun bu manada bir anket icrasına müsaait olmadığını peşinen belirtmek gerekir. Bir takım özellikleri bulunan sosyal anketin bu iş için yetişmemiş kimselere tevdiî bilakis mahzurlu olacaktır. Polis, adlî tahkikat konusu suçun maddî ciheti üzerinde yaptığı araştırmalarla (yani bizzat suçun tespiti ve buna ait delillerin toplanması) sanığın şahsiyeti üzerinde yaptığı soruşturmaları (sosyal anket) her an birbirine karıştırabilir bir durumda bulunmaktadır. Bu sebeple sosyal anketin zarureten bir adlî zabıta görevlisine havalesi halinde bu vazifeyi ifa edecek polisin suç üzerinde, suçluluk üzerinde tahkikat yapandan gayri bir polis olmasına bilhassa dikkat etmek gerekir. Halkın bugün sahip bulunduğu «zabıta» anlayışı anketin «samimiyeti» üzerinde de müessir olacaktır; polis görevlilerinin halk arasında çoğu zaman şüphe ve ihtiyatla karşılandığını hatırdan çıkarmamak lâzımdır. Kanaatımızca sosyal anketlerin bu iş için mahsus surette yetiştirilmiş uzman ve yetkili kişilere tevdiî en uygun hâl çaresidir.

Medikal veya medikopsikolojik muayene esas itibariyle bir ekspertiz mahiyetindedir. Bu husus kanunun kararnameler bölümünde de açıkça ifade edilmiştir (mad. D. 25). Daha evvel, «Ceza davasında sanığın sorgusu» adlı eserimizde bu noktaya da temas etmiş ve bu manada bir ekspertizin usul hukuku alanında ortaya birtakım gülçükler çıkaracak mahiyette olduğunu M. Germain'e atfen belirtmiştik¹⁹. Bunlar da, demiştik, bu muayene için sanığın muvafakatını almak lâzım gelip gelmeyeceği ve beşeri şahsiyeti himaye gayesiyle kanunî bir düzenlemenin zaruri olup olmadığı; fennî muayene ile adlî tahkikatı, bu muayenenin sanığın suçluluğunu tespitinde kullanılmasını önlemek için, kesin surette yekdiğerinden ayrılması; muayeneden elde edilen neticenin meslek sırrı açısından durumu, yani bu muayenenin gizli mi yoksa açık mı yapılacağı, neticenin sanık veya müdafisine bildirilip bildirilmeyeceği; muayenenin kabulü halinde ceza davasının *suçluluğun tespiti ve tedbirin* (ceza veya emniyet tedbiri) *tatbiki* olmak üzere iki safhaya ayrılması gerekip gerekmediği yani *fiil* üzerindeki karardan, diğer bir deyimle suçluluğun

¹⁹ L' Interrogatoire en matière pénale, Neuchâtel, 1952, s. 101 - 102.

tespitinden evvel böyle bir muayenenin mevcut kanunlar ve usul sistemi muvacehesinde hukuken mümkün bulunup bulunmadığı, suçluluğu sabit olmayan bir şahsın nasıl bir suçlu gibi muayeneye tabi tutulabileceği hususlarıyla ilgilidir.

Yeni kanunun mezkûr müesseseyi tanzim şekli sathî olmakla beraber ekspertizle ilgili hükümlerin burada da tatbik olunacağı hususunun kabulü mevcut boşlukları nispeten dolduracak mahiyettedir.

Bu konuyla ilgili olmak üzere üstünde ısrarla durulması gereken nokta, medikal yahut medikopsikolojik muayenenin psikiyatrik ekspertizden tamamen ayrı bir şey olduğu yani cezaî sorumluluğun ve suçla ilgili herhangi bir hususun tespitiyle hiçbir alâkası bulunmadığıdır.

Söz konusu muayeneler bir hekim tarafından yapılacak, fakat hekim lüzumu halinde diğer uzman ve teknisyenlerin - bhusus bir psikolokun-yardımindan faydalanabilecektir. Hattâ yargıç gayeye nafi diğer herhangi bir muayene yahut muamelenin hekimden gayri kimseler tarafından yapılmasını da emredebilecektir. 81. maddenin son cümlesi bu konuda gayet sarihdir.

Sosyal anket, medikal veya medikopsikolojik muayene yahut bu gayeye matuf olmak üzere yargıç tarafından emredilen diğer tedbirler sonunda elde edilen bilgiler bir dosyada toplanacak ve böylece sanığın *şahsiyet dosyası* teşekkül etmiş olacaktır. Bu dosyanın hedefi, yukarıda da belirtildiği gibi, sanığın geçmişteki ve hâldeki yaşayış tarzı üzerinde fikir edinmeğe yarıyacak objektif unsurları adlî mercilere vermektir. Şahsiyet dosyasının gayesi suçluluk delillerinin aranması kat'iyen olmaz (mad. D. 16).

Deneme Şartıyla Tecil (sursis avec mise à l'épreuve) :

Yeni kanunun adi tecil (sursis simple) yanında kabul ettiği diğer yeni bir müessesedir. Cezanın ferdileştirilmesine matuf olup İngiliz hukukundaki «probation» a benzemektedir.

Bir müşterek hukuk suçundan (adi suç) dolayı mahkûmiyet halinde, mahkûm daha evvel adi bir cinayet veya cünha sebebiyle hapis cezasına hüküm giymemiş yahut sadece altı ay veya daha az bir hapis cezasıyla mahkûm olmuş ise, mahkemeler kendisinin denemeye konulması şartıyla cezayı tecil edebilirler. Deneme süresi üç yıldan az beş yıldan fazla olamaz. Bu hüküm evvelce aynı şartla cezası tecil edilmiş bulunanlara uygulanmaz (CPP, mad. 738).

Bu haliyle deneme şartlı tecil yalnız cünhalarda mümkündür ve adi tecilden farklı olarak daha evvel altı ay veya daha az hapis cezasına mahkûm olmuş bulunanlar da bu tedbirden istifade edebileceklerdir.

Cezası bu şartla tecil edilmiş bulunan mahkûm deneme süresince *nezaret ve kontrol* altında bulundurulur ve gene bu süre içinde kendisi bazı yardımlardan faydalanır; söz konusu nezaret ve yardım tedbirlerinin mahiyet ve şekli bir nizamnamede gösterilecektir (CPP, mad. 739). 739. maddede sözü edilen nizamname kanunun İkinci Bölümünde yer almaktadır (Bk. mad. R. 51 ilâ mad. R. 61).

Deneme şartıyla tecile mütaallik tedbir ve mükellefiyetlerin yerine getirilip getirilmediğini kontrole infaz yargıcı memur edilmiştir; bu işde kendisine, usulüne göre tâyin edilmiş, probasyon memurları yardım ederler.

Mezkûr nezaret ve yardım tedbirlerinin bir kısmı bütün mahkûmlara şamil olmak *genel*, bir kısmı da yalnız bazı mahkûmlara mahsus olmak üzere *özeldir*.

Geneller: İnfaz yargıcı yahut probasyon memurlarının davetine icabet; probasyon memurunun ziyaretlerini kabul ve bu memura geçim imkânlarının kontrolüne medar olacak vesaik ve bilgi vermek; ikametgâh yahut mesleğe müteallik muhtemel değişikliklerin sebeplerini izah; ikametgâh değişikliği yahut süresi sekiz günü geçen gaybubet veya yer değiştirmelerden probasyon memurunu haberdar etmek ve avdetin gene aynı memura bildirilmesi; yabancı memleketlere yapılacak her türlü seyahatler için infaz yargıcından müsaade istihsalidir (Bk. mad. R. 56).

Sözü geçen nizamnamenin 57. maddesinde de belirtildiği gibi yardım tedbirlerinin hedefi mahkûmun tekrar cemiyete duhûl ve bilhassa ailevî ve meslekî readaptasyonunu sağlamak gayesiyle sarfettiği gayreti manen ve maddeten takviyedir.

Özel tedbirlere gelince. Bu mükellefiyetler mahkûmun ve işlenen suçun gösterdiği özellikler gözönünde tutularak mahkeme kararında gösterilecektir: Bir san'at icrası, yahut bir öğretim veya meslekî eğitim takip mecburiyeti; belirli bir yerde ikamet mecburiyeti; kontrol, tedavi (hatta hastahannede) tedbirlerine riayet; ailevî mükellefiyetleri yerine getirmek yahut nafaka borçlarını muntazam olarak ödemek; suçtan mütevellit zararları tazmin; bazı vasıtaları (meselâ otomobil) kullanmaktan, bazı yerlere (alkol satışı yapan kahvehane, gazino vs., oyun salonları gibi) girmekten imtina; müşterek bahislere iştirak etmemek, bazı kimselerle bilhassa suç ortaklarıyla veya aleyhine suç işlenen kimselerle

(umumî adâp aleyhine işlenen suçlarda) temasta bulunmamak vs. gibi (Bk. mad. R. 58 ve mad. R. 59).

Emrolunan mükellefiyetler mahkûmun bulunduğu yerdeki infaz yargıcı tarafından tadil yahut iptâl olunabilir (CPP, mad. 741).

Mahkûmiyet hükmünde gösterilen mükellefiyetlerin yerine getirilmemesi halinde deneme şartlı tecil kararı, infaz yargıcının veya savcılığın müracaatı üzerine, mahkûmun bulunduğu yer «granda instance» mahkemesi tarafından geri alınır ve ceza tam olarak infaz edilir (CPP, mad. 742). Aksi takdirde, yani mahkûmun deneme süresini başarıyla geçirmesi halinde, ceza esasen vâki olmamış sayılır (CPP, mad. 743).

Cezaların idarî yoldan, yani infaz safhasında, ferdileştirilmesi gayesiyle kanunun derpiş ettiği hükümler üzerinde de dikkati çekmek gerekir.

Mahkûmiyetleri kesinleşmiş bulunan bütün mahkûmlar cezanın infazı zımında cezaevlerine gönderilmeden evvel bir müşahede merkezinde toplanmakta (Fresne millî müşahede Merkezi), bu merkezde aşağı yukarı üç ay süre ile müşahede altında bulundurulduktan sonra durumlarına en uygun düşen cezaevlerine gönderilmektedirler. 718. madde gereğince mahpuslar yaş, sağlık durumları, ceza kategorileri ve şahsiyetleri gözönünde tutularak gruplara ayrılacaktır. Keza cezalarını yirmi sekiz yaşını doldurmadan evvel bitirecek olan mahkûmlar için okul - cezaevleri, ihtiyarlar yahut çalışma kabiliyet ve gücünden mahrum olanlar için yurt cezaevleri (prisons - hospices), hastalar için de hastahane - cezaevleri kurulacaktır.

Aynı gayeye matuf olmak üzere 722. madde ile de «dışarda bir işe yerleştirme» (placement à l'extérieur), «yarı - serbestî» (semi - liberté), «çıkma izinleri» (permission de sortir) gibi müesseseler ihdas edilmiştir. Şartla salıverme ve adlî sicil müesseseleri de cezanın en iyi şekilde ferdileştirilmesini mümkün kılacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bu cümleden olarak meselâ 732. maddenin 2. fıkrası gereğince, şartla salıverme halinde alınan kontrol ve yardım tedbirlerinin, gerekirse, gerçek ceza süresinin bitiminden itibaren bir sene daha devam ettirilmesi mümkün olacaktır.

Lüzum ve faydası üzerinde bütün cezacıların ittifak halinde bulunduğu infaz yargıçlığı müessesesi de yeni kanun tarafından gerçekleştirilmiştir (CPP, mad. 721). İnfaz yargıcının görevi, kısaca, kendi kaza dai-

resindeki cezaevlerinde cezalarını çekmekte olan mahkûmların infaz yönünden takip ve kontrolüdür. Bu sıfatla mahkûmlardan her birinin cezaevi içinde tabi tutulacağı rejim ve muamelenin tâyini kendisine aittir. Yarı - serbestî, dışarda bir işe yerleştirme, çıkma müsaadeleri, müterakki sistemde bir devreden diğer devreye geçiş hakkındaki kararlar da gene infaz yargıcı tarafından alınacaktır (CPP, mad. 722).

Şartla salıverme teklifinde bulunmak, bu konuda yapılan teklifler veya şartla salıverme kararının geri alınması yahut memnu hakların iadesi üzerinde mütalâa vermek de bu yargıcın vazifelerindedir (CPP, mad. 791).

İnfaz yargıcı, aynı zamanda, şartla salıverilen mahkûmlara nezaret ve yardım edecek özel komitenin de başkanıdır (Bk. CPP, mad. 730 ilâ 734). Bu yargıca, deneme şartıyla tecil tedbirinin infazı sadedinde tanınan yetkileri daha evvel görmüştük.

Bu haliyle yeni Fransız ceza muhakemeleri usulü kanunu ceza hukuku alanında kendini gösteren en son gelişme ve temayüllere yer vermiş, hattâ bazı hükümleriyle (ceza kanununda yapılan değişiklikler ve bu alandaki diğer mevzuat da hesaba katıldığı takdirde) ceza hukukunda «tenkil» den «önlemeye» geçmiş bulunmaktadır.